

GLOPA JOURNAL

International Journal of Global Politics and Public Administration

Vol. 1. No. 2 2024

INTERNATIONAL JOURNAL OF GLOBAL POLITICS AND PUBLIC ADMINISTRATION-GLOPA JOURNAL

Vol. 1. No. 2/2024
(E-ISSN: 3023-8617)

Editörler (Editor in Chief)

Prof. Dr. Kadir Caner DOĞAN

Doç. Dr. Ömer UĞUR

Bilim ve Danışma Kurulu (Scientific and Advisory Board)

Prof. Dr. Bekir PARLAK-Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hacer Tuğba EROĞLU-Selçuk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Erhan ÖRSELLİ-Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Misbah Bibi QURESHI-Sindh Üniversitesi, Pakistan

Prof. Dr. Ali ÇİFTÇİ-Amasya Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Emre CENGİZ-Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Faek Menla ALI-Sussex Üniversitesi, Birleşik Krallık

Doç. Dr. Orkun ÇELİK-Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Şükrü Mert KARCI-Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Candan YILMAZ UĞUR-Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Murteza HASANOĞLU, Azerbaycan Devlet Başkanlığı'na Bağlı Devlet İdarecilik Akademisi, Azerbaycan

Doç. Dr. Mürşit RECEPOĞLU, Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hasan Mahmut KALKIŞIM-Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Aziz BELLİ-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Vedat YILMAZ-Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Emrah FİRİDİN-Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cemil SOYLU-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Ergun KALAYCI-Gümüşhane Üniversitesi, Türkiye

International Journal of Global Politics and Public Administration dergisi, Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki kez yayın yapan uluslararası hakemli akademik bir dergidir. (International Journal of Global Politics and Public Administration is an internationally reviewing academic journal published twice a year, in June and December).

Derginin Tarandığı Uluslararası İndeksler:
(International Indexes in which the Journal is Scanned):

Academic Resource Index

idealonline

International Scientific Index

EuroPub

Cosmos

OJOP

AFET SONRASI İYİLEŞTİRME AŞAMASINDA BİR YEREL KALKINMA AJANI OLARAK TİCARET VE SANAYİ ODALARININ ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: MALATYA TİCARET VE SANAYİ ODASI*

Doktorant Nur ÇELİK EFŞAN¹

Özet

Ticaret ve sanayi odaları kanaat önderliği yapma ve üreticiden gelen talepleri hükümete taşıyarak politika üretilmesine ön ayak olabilmeleri yönleriyle etkili kurumlardır. Yerel kalkınmanın politika araçlarından biri olan ticaret ve sanayi odaları gerek kendilerine üye olan ihracatçı/ithalatçı firmaların ekonomik faaliyetleri; gerekse yurt dışına dönük fuar vb. uygulamaları ile kentlere ve ülkelere katma değer sağlayan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, doğal afetler gibi ani gelişen olaylar karşısında üye firmaların gördükleri zararlardan doğrudan etkilenmektedirler. Aynı zamanda afet sonrası iyileştirme aşamasında bir aktör olarak yerel kalkınma sürecinin toparlanmasına katkıda bulunmaktadırlar. Bu çalışmada 6 Şubat 2023 Depremleri'nde ciddi sosyoekonomik kayıplar yaşanan Malatya ilinin yeniden canlandırılmasına yönelik yapılan çalışmalarda Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'nın rolü açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç kısmında bir yerel ajan olarak ticaret ve sanayi odalarının sadece yerel/ulusal kalkınmada ileri taşıyıcı bir araç olmadığı, aynı zamanda afet sonrası yaşanan yıkımları bertaraf eden bir regülasyon aracı olduğunun önemi ortaya konacaktır. Literatür taramasının yapıldığı çalışmada deprem sonrası ekonomik düzenlemeler Oda'nın faaliyet raporları ve ekonomik raporlarından edinilen bilgiler ışığında ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Malatya, Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 6 Şubat Depremleri, afet, yerel ekonomik kalkınma.

AN EVALUATION ON THE IMPACT OF THE CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY AS A LOCAL DEVELOPMENT AGENT DURING THE POST-DISASTER RECOVERY PHASE

Abstract

Chambers of commerce and industry are effective institutions in terms of providing opinion leadership and taking the initiative to develop policies by conveying the demands from the producers to the government. Chambers of commerce and industry, which are one of the policy instruments of local development, are responsible for the economic activities of both the exporter / importer companies that are members of them. They are organizations that provide added value to cities and countries with their practices such as fairs abroad. These organizations are directly affected by the damages suffered by member companies in the face of sudden events such as natural disasters. At the same time, they contribute to the recovery of the local development process as an actor in the post-disaster recovery phase. In this study, the role of Malatya Chamber of Commerce and Industry will be tried to be explained in the efforts to revitalize the province of Malatya, which suffered serious socioeconomic losses in the February 6, 2023 Earthquakes. In the conclusion of the study, the importance of chambers of commerce and industry, as a local agent, will be revealed not only as a forward-moving tool in local/national development, but also as a regulation tool that eliminates the destruction experienced after disasters. In the study in which a literature review is made, post-earthquake economic regulations will be revealed in the light of the information obtained from the Chambers's Activity Reports and Economic Reports.

Keywords: Malatya, Malatya Chamber of Commerce and Industry, February 6 Earthquakes, disaster, local economic development.

* Bu çalışma, 17-19 Ekim 2024'te 5. Uluslararası Turgut Özal Ekonomi ve Siyaset Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

¹ Gümüşhane Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, ncelikefsan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8210-3139.

GİRİŞ

Ticaret insanoğlunun yüzyıllarca karşılıklı etkileşim içerisinde bulunduğu ekonomik bir faaliyet olarak, Orta Çağ'da burjuvazinin kentlerde yükselişine paralel olarak palazlanan, aynı zamanda devletlerarası ekonomik ilişkilerin de mimarı kabul edilen önemli bir etkileşim aracıdır. Aynı zamanda devletlerin egemenlik sahalarını güçlendirebilecekleri iç ve dış politikayı yönlendirebilecek bir içsel ve dışsal güç yaratır ki bu güç içeride ekonomideki gelişmelere paralel olarak işsizlikle mücadele ve müreffeh yaşam seviyesine ulaşma, dışarıda ise ekonomisi güçlü bir devlet profili çizme amacına kadar hizmet edebilmektedir. Dolayısıyla ülkeler arası saygınlığı ve sözünü geçirme kabiliyetini de etkileyen bir yumuşak güç aracı olarak kabul edilmektedir. Nitekim dünyayı yöneten devletlerin ekonomilerinin ve ticari faaliyetlerinin ne denli geniş bir ağda gerçekleştiğini bugün küreselleşme ölçeğinde incelemek mümkündür.

Ekonomik gelişmişliğin salt ülke içerisinde tutulan maden rezervleriyle sınırlı kaldığı ve zenginlik ölçütünün maden stokunun artırılmasıyla kabul edildiği merkantilist dönem şartları (Çelik ve Dağ, 2017: 56) bugün bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, internet ağlarının yaygınlaşması, iklim değişikliği, çevresel güvenlik, terörizm, uluslararası göçmenler, salgın hastalıklar, devletlerarası savaşlar, milletlerarası insan hak ihlalleri, antidemokratik yönetim tarzları uluslararası sorunların yükselişi bir yana devletlerarası sınırların aşılması ile birlikte küresel sermayenin pazar arayışları, küresel finansın yerinde tutulamayışı ve farklı cazip ülkelere işletmeler kurması, döviz kurlarındaki değişimler ve yabancı yatırımcıyı cezbeden ekonomi politikaları ticareti ve finansı tek bir fanus içerisinde tutulamayacak kadar büyütmüş ve sınır ötesi bir harekete dönüştürmüştür. Dolayısıyla dünya devletlerinin sınırları içerisinde kendi kendine yetebilen kapalı ekonomilerden artık ticari faaliyetlerin ülkelerin birbirine karşılıklı bağımlılıkları nispetinde uluslararası yürütüldüğü bir kapital ve işgücü akışı içerisinde dünyadaki ekonomik sirkülasyonu çevirdiğini gözlemlemekteyiz. Tüm bunlar geleneksel kalkınma yaklaşımından yerel kalkınma yaklaşımına geçişi gerekli bırakan tepeden inmeci kalkınma anlayışının terk edilerek yerel insiyatifin kalkınma sürecine dahil edildiği kalkınmada bir yönetişimsel süreci başlatmıştır. Yerel kalkınmada yerel düzlemde bilgi ağına hakim olan, kentlerin sosyo ekonomik nabzını tutan birden çok aktör bulunmaktadır (Çelik Efşan ve Yılmaz, 2021: 97). Bunların başında ticaret ve sanayi odaları gelmektedir. Ticaret ve sanayi odaları bir kentteki özel sektör kuruluşlarının kentteki yasal temsilcileridir. Tüzel kişilikle kurulan ticaret ve sanayi odaları hizmet yerinden yönetim kuruluşları olarak kentlerdeki ekonomiyi çevirmek, yönlendirmek, kentsel cazibeyi arttırmak, kentlere gelen yatırımcıları organize sanayi bölgelerine çekmek, kentlere gelen yabancı yatırımcıları veya üst düzey temsilcileri bölgede yatırım yapmaları konusunda bölgesel kalkınma ajansları veya serbest bölgelere yönlendirmek, üye firmalarını fuar hizmetlerine yönlendirerek tanınırlıklarını arttırmak; üyelerine eğitim ve teknik destekler vermek; devlet tarafından verilen desteklemeler konusunda oda üyelerini ve toplumu bilgilendirmek (KOSGEB vb.) somutça gözlemlenebilen birçok faaliyeti yürütmektedirler. Diğer yandan okul, üniversite, sanayi, dernekler gibi paydaşlarla işbirliğine giderek toplumsal bir sorunla mücadele edebilirler. Yereldeki bir kaynağın değerlendirilmesine yönelik olarak bir kursun açılmasına ön ayak olmak veya bir hizmet kurumunun açılışını desteklemek, bir okul yaptırmak, bölgenin tanıtımına ilişkin bültenler çıkarmak ve haber yayınları yapmak, diğer yandan toplumsal olaylara duyarlılık göstermek (herhangi bir vatandaşın sağlık harcamalarını destekleyen bir kampanyayı başlatmak) veya herhangi bir doğal afet esnasında üyelerine yönelik korumacı tedbirler almak veya aynı ya da nakdi yardım yapmak) bir ticaret odasının yapabileceği / yaptığı birçok uygulamadan bir kaçıdır. Kentlerde yerel kalkınmayı yönlendiren kurumlar arasında ticaret ve sanayi odalarının önemi büyüktür. Bu anlamda çalışmada kentlerde yerel kalkınma yaklaşımına neden ihtiyaç duyulduğu noktasında bir değerlendirme yapılacaktır. Daha sonra afet

yönetiminde iyileştirme aşamasında yapılabilecekler konusunda kriz ortamında hükümet tarafından alınan kararların kamuoyu ile paylaşılması görevini üstlenen ve sanayiciyi destekleyen kentlerde ekonominin kalbi sanayi ve ticaret odalarının genel yapısı ve afet yönetişimine katkısı bağlamında Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'nın çalışmalarına değinilecektir. Kentlerde yerel kalkınmayı yönlendiren bir koordinatör kuruluş olarak ticaret ve sanayi odalarının yarattığı katma değerın 6 Şubat 2023 Depremleri ekseninde olağanüstü hallerde artan önemine dikkat çekmek üzere Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'na dair değerlendirmelerde bulunulacaktır. Afet yönetişimi ve afet sonrası iyileştirme aşamasında ticaret ve sanayi odalarının rolüne ilişkin bu konuda daha önce bir çalışma yapılmamış olması çalışmanın önemini arttırmaktadır. Kentlerdeki yerel kalkınmanın afet gibi olağanüstü hallerde olumsuz etkilenmesi dolayısıyla afet yönetişimine katkıda bulunan ticaret ve sanayi odalarının rolünün öneminin vurgulanacağı çalışmada afet sonrası iyileştirme aşamasındaki katkıları ile Malatya ekonomisini canlandırmaya çalışan Oda'nın kamusal politikaları halkla bütünleştirmeye çalıştığı ve kamuoyunun sesi olarak hükümetle yazışmalar yaparak yürütme organını etkilediği bölgenin ihtiyaçları konusunda hükümeti yönlendirici olduğu bilgisine Afet sonrası iyileştirme aşamasında değerlendirilecek olan Oda çalışmalarının kentsel bir ekonomik aktör olarak Malatya'nın kalkınmasındaki rolüne değinilerek literatürde bu alanda bir çalışmanın eksikliğini tamamlanabileceği öngörülmektedir.

1. LİTERATÜREL ARKA PLAN

1.1. Yerel Kalkınma Yaklaşımına Genel Bir Bakış

Yerel kalkınma yaklaşımı 1980'lerde dünyada vuku bulan küreselleşmenin bir sonucu olarak uluslararasılaşan ekonomik, kültürel ve politik sonuçlar ile (Laurence, 2003: 2-3), gelişmiş bölgelerin cazibesini yitirmesi, gelişmemiş bölgelerin ise yeni cazibe merkezleri haline gelmesi ve bu gelişmişlik akımından etkilenmesi ile beraber küreselden yerele doğru gerçekleşen değişimler ile ortaya çıkmıştır. Küreselleşme; bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve çok uluslu şirketlerin kuruluşu ile kapitalin sınır aşması ile birlikte dünyadaki kalkınma trendleri değişim göstermiştir. Bakir bölgelerin gelişmesi için bir fırsat sunan küreselleşme akımı ekonomik sınırların kalkması, uluslararası örgütlerin faaliyetleri ve çok uluslu şirketlerin yeni pazar arayışları ile homojenleşen dünya düzeninde içe kapanık / korumacı politikalar terk edildiğinden yerel kimlik/yerel kalkınma giderek önem kazanmıştır (Çetin, 2007: 155).

Bölgelerin kalkınmasında geleneksel kalkınma yaklaşımının yetemeyişi ve yereldeki potansiyelin tepeden inmece kalkınma politikalarıyla değerlendirilemeyerek atıl kalması ile yerel kalkınma yaklaşımının boyutları şekillenmiştir. Yerel kaynakları ve potansiyeli değerlendirerek yerelde ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinde kamu ve özel sektör kuruluşlarını dahil ederek ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi ve yeni iş olanaklarının sağlanması ve bölgeye katma değer sağlanması suretiyle kalkınma sürecini "katılımcılık" ekseninde destekleyen bu yaklaşım (Van Boekel ve Van Logtestijn,2022: 5; Yılmaz ve Çelik Efşan, 2019: 342), tepeden inmece kalkınma politikaların yerini almış; insan merkezli, ekonomik, kültürel ve siyasi bir boyutu olan yerel aktörler arasında birleştirici bir role bürünmüştür (Göymen ve Kaya, 2004: 5-6). Yerel kalkınmada vurgulanan "yerel" olarak ifade edilen alanın tarihi, sosyal ve ekonomik özellikleri, kültürel ve coğrafi özellikleri dikkate alınmaktadır (Sekula, 2002: 59). Dolayısıyla yerel kalkınma ifadesindeki yerel kavramı; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik homojenlikte sınıflandırılabilir geniş çaplı bir kimlik olarak tanımlanabilir (Korenik; 1998: 363). "Yerel" kimliği ve yerel aktörler vurgusu küreselleşme etkisiyle geleneksel kalkınma yaklaşımından uzaklaşma etkisiyle kalkınma sürecinin yön belirleyicisi haline gelmiştir. Çünkü yerel kalkınma aktörleri olarak ifade edilen kamusal hizmet organları, özel sektör kuruluşları ve sivil toplum örgütleri yerel kalkınmada

yerel bir regülasyonun toplumu harekete geçirme motivasyonuna (Sekula, 2002: 62, Yılmaz ve Çelik Efşan: 2019: 356) sahiptir. Yerelde kalkınmanın gerçekleşmesi için yerel katılım şarttır. Bu süreci o yerel birimde yaşayan vatandaşların bağımsızlık duygusu ve kendi kaderini belirleme farkındalığı kazandırır. Kurumlararası faaliyetler işbirliğine dayalı olarak çeşitli kuruluşlar tarafından oluşturulmalı ve o yöre için yapılan müzakereler ortak bir yapının oluşmasına yol açmalıdır ve kabul edilen kalkınma gündemi ile yerel kalkınmanın seyri değişmektedir. Sonuç olarak geleneksel ve merkezîyetçi kalkınma yaklaşımının terk edilmesiyle yerel kalkınmanın önemi arttıkça devlet sübvansiyonlarının yerel toplulukların özerkliği doğrultusunda kullanılması, yerelin sosyal ve ekonomik kalkınmasında önem kazanmaktadır (Sekula, 2002: 62-63). Yerel kalkınma statik bir oluşum değil devam eden bir süreçtir dolayısıyla sektörel bir yaklaşım değil bölgesel bir yaklaşım olarak yörenin cazibe merkezi haline getirilmesi için çalışır. Bölgenin katılımcı demokrasi ile geliştirilmesi motivasyonu üzerine kuruludur ve sürdürülebilir bölge, sürdürülebilir kentsel yaşamın ortak sorumluluk ve ortak gelecek bilinciyle oluşturulacağına vurgu yaparak yerel kalkınmanın tek bir kurumun veya aktörün çabasıyla değil aktif sivil toplumun çabasıyla, sosyal sermayenin sürece dahil edilmesiyle katılımcı ve eşitlikçi bir anlayışla gerçekleşeceğini öngörmektedir (Göymen, 2004: 6).

1.2. Afet Yönetişimi ve Yerel Kalkınma-Afet Yönetişimi İlişkisi

Yıkım, felaket, toplumsal yapının bozulması, ani gelişen bir felaketten sonra var olan gidişatın daha da kötüye gitmesi afet olarak tanımlanmaktadır (Alexander, 2005: 27). Afetlerde zararların minimize edilmesi için bütünleşik afet yönetiminin uygulanması, afet öncesi, afet esnası ve afet sonrası kriz yönetiminin planlanması önem taşımaktadır (Şahin, 2019: 181). Afet yönetim politikalarında öncelikle afetlerin sonuçları ile ilgilenilmekte, afet öncesi risk planlama konusuna yeterince değinilmemektedir (Doğan ve Çelik Efşan, 2024: 175). Afetler yarattığı yıkımlar dolayısıyla ortaya çıkan kaotik ortamın daha da derinleşmesinden dolayı, bir kurumun tek başına mücadele edemeyeceği derinlikte etkiler bırakmaktadır. Bu etkilerin başında can ve mal kaybı; ekonomik, sosyal sermaye kayıpları, tarihi ve kültürel mirasın kaybı, kentlerin ve yaşam alanlarının kaybı, alt ve üst yapının kaybı, işyerlerinin kaybı olarak sıralanabilir.

Afetler, afet bölgelerinde ekonomin zarar görmesiyle sınırlı kalmayan; aynı zamanda milli güvenlik konusu içerisinde incelenmesi gereken, sonuçları itibariyle bir ülkeyi milli savunma, jeopolitik ve siyasi alanlarda etkileyen sürdürülebilir güvenlik konusunun merkezini oluşturan ani olaylardır (Cömertler, 2024: 52, Fang, vd.2019). Afetler sonrası yaşamın akışı olağanüstü ve ani şekilde değişir ve alt üst olur yaşanan ani yıkımın toparlanması için kurumlararası işbirliği ve afet yönetişimi zaruri hale gelir (Doğan ve Çelik Efşan, 2024: 175-176).

Bu nedenle afetlerle mücadelede ön hazırlık yapmak, riskleri planlamak ve afet sonrası dönemde toparlanma ve iyileştirme aşamalarını yürütmenin tek bir kurumun çabasıyla tepeden inmece bir yolla gerçekleşmeyeceği açıktır. Bu anlamda afet konusu artık merkezi hükümetlerin tekelinden çıkan; kurumlar, bireyler hatta uluslararası kuruluşların afet yönetimine birer aktör olarak kriz yönetimine katılımları ile şekillenmiş; yönetişimsel bir kültür kazanmıştır. Afet yönetimi, kapsayıcı toplumsal yönetim sistemlerinin içinde yer alır ve bunlardan etkilenir (Tierney, 2012: 341). Afet ve risk planlamada merkezi hükümetler her ne kadar yetkili olsa ve yönlendirici olmaya devam etse de sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar afet yönetişimi kapsamında sağlanan işbirliğinde afet sonrası iyileştirmenin önemli ayakları olarak faaliyet göstermektedirler. (Doğan ve Çelik Efşan, 2024: 187-188). Afet yönetişimi, literatürde risk yönetişimi ve çevresel yönetişimle yakından ilişkili bir kavramdır. Afet yönetimi düzenlemeleri ve zorlukları küreselleşme, dünya sistemi dinamikleri, sosyal eşitsizlik ve sosyo demografik eğilimler gibi güçler tarafından şekillendirilmektedir. Afet

yönetişimi kavramında temel vurgu birlikte hareket etme duygusu ve işbirliğidir (Aydiner ve Özgür, 2014: 395). Devlet, sivil toplum ilişkileri, ekonomik organizasyon ve toplumsal geçişlerin afet yönetişimi üzerinde etkileri vardır. Buna rağmen istikrarlı, yönetişim sistemlerine sahip toplumlarda da yönetişim başarısızlıkları meydana gelebilmektedir nitekim 2005 Katrina Kasırgası'nda Amerikan Hükümeti'ne farklı devletler tarafından afet yönetişiminin başarısızlığı konusunda tepkiler gelmiş; afet insan yapımı olarak nitelendirilmiştir (Çelik Efşan vd, 2024: 120-121, Tierney,2012:341). Afet yönetişiminin başarısında iklim değişikliği ile mücadele de önemli bir faktördür. Nitekim birçok afetin antropojen kökenli küresel ısınma ile tetiklendiği bilinmektedir (Çelik Efşan, vd, 2024: 119; AFAD, 2024; Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 373). Antropojenik faktörlerle ortaya çıkan afetlerden en çok dar gelirli ve marjinal kesimler etkilenmektedir. Bu da toplumsal kırılma arttırmakta ve gelir adaletsizliğini ortaya çıkarmaktadır (Hans, 2024: 47; Cömertler, 2024: 31). Afet yönetişimindeki başarının bir yolu da afet sonrası iyileştirme aşamasında meydana gelen sosyo ekonomik zararların bertaraf edilmesidir. Çünkü afet sonrası yerel kalkınmanın seyri değişmekte, afet bölgeleri doğrudan zarar görmekte, işyerleri kapanmakta; işyerlerindeki yıkıma bağlı olarak işsizlik sorunu ortaya çıkmakta; afetin yenilenme olasılığı ve bölgedeki yıkıma bağlı artan üretim maliyetleri ile işverenlerin yeniden işyeri kurma konusundaki isteksizlikleri afet sonrası yerel kalkınmayı durdurmaktadır (Marangoz ve İzci: 2023: 2). Nitekim afet sonrası iyileştirme çalışmalarında afetlerin yayılma alanının boyutu ne denli genişse ve afetlerin şiddeti ne denli fazla ise sürdürülebilir kalkınma hamleleri o denli zarar görmekte, yerel kalkınma durma noktasına gelmekte; ihracat miktarı düşmekte, dış ticaret açığı artmakta ve afet bölgesinin toparlanması için finansal kaynak ihtiyacı artmaktadır. Afetler yerel kalkınmanın önündeki en büyük engellerdendir.

1.3. Dünyada ve Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odalarının Genel Çerçevesi Hakkında

1.3.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Bir Pilot Bölge Olarak Malatya: Malatya Ticaret ve Sanayi Odası

Ticaret ve Sanayi Odalarının dünyada gelişimi 1600'lere kadar dayanmaktadır. İlk kez Fransa'da Marsilya'da kurulan ticaret odaları, ABD'de New York ve Kanada'da Halifax'ta faaliyete geçiş olmakla beraber (Yılmaz ve Çelik Efşan, 2019: 316), Türkiye'de 1950 tarihli 5590 sayılı kanunla kurulan sanayi ve ticaret odaları 2004'te yeniden revize edilmiştir (Çelik Efşan, 2019: 40). Ülkemizin ticaret ve sanayi odalarının hizmete girişi kanunen her ne kadar dünya ölçeğindeki kıyaslamaya nazaran geç kalmış görünse de Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'nın kuruluşu 1928'lere kadar dayanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluş yılları ülkenin ekonomik kalkınması için yapılan kalkınma hamleleri bağlamında Türkiye içerisinde kalkınmayı hızlandırmak için belli kentler seçilmiş ve bu kentler pilot bölge ilan edilerek buralarda ticaret odaları kurulması planlanmıştır. Nitekim Cumhuriyetin kuruluşunun akabinde Malatya ili ülkede sanayinin geliştirilmesi için belirlenen pilot bölgelerden biridir. Malatya'daki ahilik geleneğinden gelen esnaf o dönemde odaya üyeliklerini yaparak kente bir oda kurulmasını sevinçle karşılamışlardır (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2024a).

Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, Malatya'nın gelişimi ve ihracatçı tabanının genişletilmesi amacıyla Türkiye'de sadece 16 ilde ve 25 oda ve borsada uygulamaya konulan Ticaret Bakanlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği işbirliğinde gerçekleştirilen protokole taraf olmuş, Oda bünyesinde İhracat Destek Ofisi kurarak, yatırımcıya yön vermiştir. Yatırımcıya teknik destek sağlanması, yol haritası çizilmesi ve pazara giriş koşullarının aktarılması gibi amaçlara hizmet eden birim aracılığıyla Malatya ihracatı olumlu etkilenmiştir (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2024b).

1.3.2. Afet Sonrası Etkilenme: Malatya’da Afet Öncesi ve Sonrasına Dair Basit Bir Mukayese

Afetler can kayıpları, insan ve hayvan kayıpları, alt yapılarıdaki kayıplar ve kültürel ve tarihi mirasın kaybı gibi doğrudan kayıplar ortaya çıkarabildiği gibi (Doğan, 2022: 139, Ergüner, 2022: 4-5), işyeri ve fabrikaların çalışamaz hale gelmeleri, faaliyetlerinin durması yoluyla fiziki tesislerin, işçilerin ve emeğin kaybı ile afet dolayısıyla nitelikli nüfusun göçü de dolaylı kayıplara neden olmaktadır (Doğan, 2022: 139). Nitekim 6 Şubat Depremlerinde afet sonrası yıkılan işyerleri ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin enkaz altında kalan ürünleri ciddi ekonomik kayıplar yaratmıştır. Buradan hareketle Malatya’nın henüz depremin gerçekleşmediği Ocak 2023’teki ekonomik durumu ve Şubat 2023’teki ekonomik göstergeleri kıyas edildiğinde ekonomik ve mali kayıpların boyutunun bir nebze belki aktarılabileceği düşünülmektedir:

Odanın yayınladığı Ocak 2023 Ekonomik Raporu’nda (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2023a:10) Ocak 2023 ihracatının Ocak 2022 ihracatından % 10,41’ük artışla 19 milyar 376 milyon \$ olduğunu, ayrıca ithalatın % 21,2 oranında artışla 33 milyar 742 milyon \$ olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde 6 Şubat Depremleri sonrasında Şubat 2023’te yayınlanan ekonomik raporda ise (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2023b: 18) ihracatın Şubat 2022’ye nazaran % 6,4 azalarak 18 milyar 638 milyon \$, ithalatın % 10,6 oranında artarak 30 milyar 833 milyon \$ olarak kaydedildiği; dış ticaret hacminin ise 3,5 oranında artarak 49 milyar 471 milyon \$ olduğu belirtilmiştir. Tabloya göre ihracat miktarı depremin henüz gerçekleşmediği Ocak 2023’ten 6 Şubat 2023 sonrasına kadar azalış göstermiş ve ihracatta doğrudan bir küçülme gözlemlenmiştir. İthalatta ise ithalat artış hızı için bir yavaşlama söz konusudur sonuç olarak dış ticaret hacminde bir daralma yaşanmaktadır. Afet sonrası ihracat ve ithalatın toplamı olan dış ticaret hacminde belirgin bir daralma ortaya çıkmıştır. Bahsedilen veriler aşağıda tablolarda ifade edilmiştir.

Tablo 1: Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Ocak 2023 Ekonomik Raporu’ndan alınarak sadeleştirilmiştir (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2023a:10, <https://www.malatyatso.org.tr/ekonomik-rapor/ocak-2023>)

Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Dış Ticaret		İhracat	İthalat
Ocak	2022	17.554	27.844
	2023	19.376	33.742
	Değişim %	10,4	21,2

Tablo 2: Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Şubat 2023 Ekonomik Raporu’ndan alınarak sadeleştirilmiştir (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2023b:18, <https://www.malatyatso.org.tr/ekonomik-rapor/subat-2023>).

Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Dış Ticaret		İhracat	İthalat
Şubat	2022	19.905	27.885
	2023	18.638	30.833
	Değişim %	-6,4	10,6

Ekonomik hal bu vaziyetteyken, 30 üye ile yola çıkan ve bugün 10.000 üyesinin depremden etkilendiği Oda (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2024a) gerek ekonomik vaziyetin toparlanması gerekse ticari canlılığın geri kazanılması adına sosyo ekonomik çalışmalar yapmakta, hükümete ve çeşitli bakanlıklara çağrılarda bulunurken, hükümet tarafından duyurulan kararları üyeleriyle paylaşmaktadır.

2. MALATYA VE 11 İLİN İÇİNDE BULUNDUĞU DEPREM FIRTINASINA TÜRKİYE PERSPEKTİFİNDEN BAKMAK

Afetler ister gelişmiş ülkelerde ortaya çıksın, isterse gelişmemiş ülkelerde meydana gelsin tüm devletleri çaresiz bırakan kaos ortamı yaratan doğal olaylardır. Diğer yandan afetlerin verebileceği zararları bertaraf etmek veya önleyici tedbirler almak konusunda hükümetlerin girişimleri bulunmaktadır. Bunlar afet önleyici çalışmalar olarak risk planlaması şeklinde tezahür etmektedir. Risk planlaması kapsamında bir bölgede meydana gelebilecek olası afetlerin verebileceği sosyoekonomik zararlar hesaplanabilir veya afetle nasıl baş edilebileceğine dair kurumlara durum ve risk raporları gönderilerek uyarı yapılabilir. Afet risk planlaması aynı zamanda ulusal kalkınma planlarını da etkilemelidir. Nitekim afetler gerçekleştiklerinde ortaya çıkan sosyoekonomik zararlar, yerel kalkınmayı dolayısıyla ulusal kalkınmayı zarara uğratmaktadır. Afetlerin yayılma alanı ve şiddeti de arttığında bu zararlar çarpan etkisi göstermektedir. Afetler kalkınma hızını yavaşlatan, ekonomik kalkınmayı geriletken olaylar olarak afet öncesi risk planlaması ne denli önemliyse, afet sonrası kriz yönetimi de o denli önemli vakalardır. Afet yönetiminde devletlerin başarısı kurumlar arası işbirliği ile mümkündür. Nitekim Türkiye örneğinde 6 Şubat 2023'te yaşanan deprem fırtınasında uluslararası işbirliği ön plana çıkmış, birçok ülkenin arama ve kurtarma ekibi çalışmalara katılmış, ülke içindeki tüm kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ise seferber olmuş, afet bölgesine finansal ve aynı kaynak aktarımı yapmışlardır. Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Kilis, Şanlıurfa, Adana, Osmaniye, Diyarbakır ve Elazığ'da hissedilen ve yıkıcı etkisini gösteren deprem fırtınası, 7.7 ve 7.6 büyüklüğünde 108.812 km² lik alanda etkili olmuş (AFAD, 2023), 1. depremin Kahramanmaraş ve Hatay'da, ikinci depremin ise Malatya'da şiddetli bir şekilde hissedildiği bilgisine ulaşılmıştır (AFAD, 2023). Depremin 108.812 km² lik yayılma alanında, 50.000'inden fazla insan yaşamını yitirmiştir (WHO, 2023). Depremden etkilenen 15 milyon insanın iç göç yoluyla afet bölgelerini terk ettiği (UNHCR, 2023) sadece Malatya ilinde 36 bin binanın hasar aldığı, 1700 esnafın işyerlerini kaybettiği ve 120 bin vatandaşın yaşamını konteynerlerde sürdürdüğü ve 102.621 kişinin nüfusunu başka şehirlere aldırıldığı bildirilmiştir (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2024b). Nitekim afetlerin bir sosyoekonomik yansıması olarak yaşanan bölgelerde yoksulluğun artması ve yaşam seviyesinin düşmesiyle beraber çevre illere göçler hızlanmaktadır (Uğur ve Çelik Efşan, 2024: 317, Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 376, Yılmaz vd, 2020: 285). 6 Şubat Depremlerinde ise dikkat çekici yön deprem yönetmeliğine uygun inşa edilmeyen, depreme dayanıklı olmayan yapıların binlerce can almasıdır. Bu afetin ortaya çıkardığı tabloyu literatüre bir insan yapımı afet olarak geçen 2005 tarihli Katrina Kasırgası'na benzetmek mümkündür (Çelik Efşan vd, 2024:130). Nitekim Katrina Kasırgası'nda yapılması gereken set ve dalgakıranlar yapılmamış, kasırga etkisiyle yükselen okyanus suları Florida, New Orleans, Mississippi ve Louisiana eyaletlerini sular altında bırakmış ve binlerce insan evsiz kalarak 2000 insan yaşamını yitirmiştir. Kasırganın verdiği zarar 125 milyar doları bulmuştur (Çelik Efşan vd, 2024: 130). Türkiye'de ise sadece 11 ili etkileyen depremin ülkeye maliyeti 34,2 milyar dolardır (WHO, 2023: 6).

2.1. Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'nın 6 Şubat 2023 Depremleri Sonrası Bölge için Yürüttüğü Çalışmalar

Malatya ilinin yerel kalkınmasını sağlamak için Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'nın afet öncesi kent merkezinde 3, Akçadağ ve Darendede 3 olmak üzere çalışmalar yürüttüğü bilgisini stratejik rapordan edinmekteyiz. Bu kapsamda Oda, kentin gıda, inşaat ve tekstilde öne çıkarıldığını ve Akçadağ Mermer İhtisas OSB ve Hayvancılık OSB, Darendede OSB'nin kuruluşlarına öncülük ederek yöre ekonomisini ilçeler düzeyinde de kalkındırarak Malatya'nın bir cazibe merkezine dönüştürülmesi konusunda çalışmaları mevcuttur (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Stratejik Planı: 2023-2026: 18). Bu kapsamda kent cazibe unsurlarıyla göçlerin

de çekim merkezi olmuştur. Ancak afet sonrası afet riski ve işyerlerinin kaybedilmesiyle birlikte kentten farklı illere göçlerin yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle kentin kalkınmasına yönelik çalışmalarıyla kentin ekonomik gündemini belirleyen Oda, 6 Şubat Depremleri sonrasında sekteye uğrayan ekonomik canlılığın tamiri için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bunlar şöyle sıralanabilir:

*Malatya Ticaret ve Sanayi Odası bölgedeki ekonomik canlılığın geri kazanılması için Hükümete ve ilgili bakanlıklara yazılar göndererek; gerek mücbir sebep süresinin uzatılması gerekse, ticari işletmelere yönelik kredilerin ödenmesi hususunda çağrıda bulunmuştur (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası,2024b).

Bu sürenin en azından işyerleri enkaz altında kalan ve yıkılan işletmelerin yeniden ayağa kalkması için yeniden inşa edilen işyerlerinin teslimatına kadar uzatılması yönündeki talepleri (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2024c) sonrası bu çağrı cevapsız kalmamıştır. Mücbir sebep süresinin 31 Kasım 2024'e kadar uzatıldığı ve gecikme zammı ve faiz uygulanmaksızın mevzuata uygun olmak kaydıyla, 24 aya kadar taksitlendirerek prim borcu ödenmesi ve bu tarihin de 2024 Ocak ve Ekim borçları için 2 Haziran 2025'e ertelendiği Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı tarafından duyurulmuştur (Bloombergth, 2024).

*Güvenilir Ürün Platformu tarafından hazırlanan “Üreten Yöre, Üreten Türkiye mottolu” Projenin 5. buluşmasının Malatya’da gerçekleşmesi sağlanmış, Oda; esnafın 21 metrekairelik konteynerlerde ticari faaliyetlerini sürdürmesi ve tüccar ve yerel üreticilerin ürünlerine pazar bulması açısından kitlelere hitap eden bazı elektronik ticaret siteleri ve marketlerle işbirliği yapmıştır. Bu kapsamda büyük müşteri kitlelerine sahip olan A101, BİM, Migros, Carrefour, Yayla Bakliyat, Onur Market, Hepsiburada, Trendyol gibi pazarlarda ticari anlaşmalar sağlanarak esnafı desteklemek ve yöre ekonomisini canlandırmak amaçlanmıştır (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2024d).

*Oda yönetimi, en son 2020 yılında yerel üreticiden kayısı satın alan Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü ile görüşme gerçekleştirerek kayısı satın alımı ve üreticiyi zarar ettirmeyecek bir taban fiyat belirlenmesi konusunda söz almış ve görüşme sağlamıştır (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024e).

*Deprem sonrası birçok işletmenin enkaz altında kalması, ayakta kalan işletmelerin ise ekonomik canlılığını kaybeden kentte müşteri yelpazesini yitirmesi ile beraber küçük ve orta ölçekli işletmeler zarara uğramıştır. Aylık 5-6 bin TL ciro ile ticari faaliyetini sürdürmeye çalışan işletmelerin ise iflasının kaçınılmaz olduğu ve bu toparlanma sürecinde ayakta kalabilmenin tek yolunun bu işletmelerin vergi affına uğratılması ile desteklenebileceğinin altını çizen Oda yönetimi, hükümete çağrıda bulunmuştur (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024f).

Görüldüğü üzere Malatya Ticaret ve Sanayi Odası afet sonrasında da Oda Stratejik Planı (2023-2026:50) da belirtildiği gibi yapılan SWOT analizindeki güçlü yanlarından biri olan sosyal sorumluluk bilincinin güçlü olması ile kentte öncü aktör olmayı sürdürmektedir.

2.2. Anayasanın 119. Maddesine Göre OHAL İlan Edilmesi Kapsamında Alınan Kararların Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Tarafından Kamuoyuna Duyurulması

Malatya ili, Doğu Anadolu’da sahip olduğu sosyal olanaklar, girişimci için havayolu, karayolu ve demiryolu olanakları ile yeterli düzeydeki lojistik imkanları, eğitim ve sağlık kurumları, okuryazarlık oranının % 90’ın üstünde seyrettiği, kent içinde ve ilçelerinde toplam 6 adet organize sanayi bölgesine sahip oluşu, Fırat Kalkınma Ajansı ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından yapılan projelere ev sahipliği yapan aynı zamanda kalkınmada öncelikli bölge olarak 6. Bölge teşviklerinden yararlanıyor oluşu (Malatya Ticaret

ve Sanayi Odası Stratejik Planı, 2023-2026: 1-66) ile 6 Şubat Depremleri'ne kadar bir cazibe merkezi konumundaydı. Nitekim afet sonrası 10.000 üye ile kentin yerel kalkınmasının nabzını tutan Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, afet sonrası yaşanan mali kayıplarla birlikte yeniden toparlanma sürecine girmiş ve Oda, üyeleri başta olmak üzere, yerel paydaşlara hükümet tarafından alınan kararlar konusunda bilgilendirme yapmıştır. Bu kapsamda;

*Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından, 6 Şubat 2023 Depremlerinden etkilenen vatandaşlara yönelik olarak mevcut krediler ve 6 Şubat itibariyle yeni çekilecek kredilerde 6 aylık vade ile taksitlendirme kolaylığı sağlanmıştır.

*Bireysel müşterilere 6 ay ödemesiz 36 ay vadeye kadar; KOBİ ve çiftçilere 1 yıl ödemesiz, 36 aylık kredi destek paketleri hazırlanmıştır. Afetzedelere yönelik olarak Ziraat Bankası tarafından AFAD ve Kızılay'a 21 milyar TL nakit, 35 milyar TL yardım yapılmıştır.

*Bankalara ait yarım ve bağış yapma sınırı kaldırılmıştır ve bu şekilde bankaların deprem bölgelerine bağış ve nakit yardımı yapmalarının önü açılmıştır.

* Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından konut kredisi limiti 2 milyon TL'den 5 milyon TL'ye çıkarılarak bankalardaki finansman deprem bölgelerine aktarılmak istenmiş, bireysel konut kredisi kullandırmaya sınır getirilmiştir.

*Depremzede ailelere ait taşıtlardan ek motorlu taşıtlar vergisi alınmayacağı belirtilmiştir.

*Depremde hayatını kaybeden afetzedelerin kredi ana para ve faiz borçları silinmiştir.

*Prefabrik konutlardan alınacak olan KDV oranı % 18'den % 1'e çekilmiştir.

*Depremzede çiftçilere 4,8 milyar TL destek yapılmış olup, bunun 1,5 milyar TL'si yem desteği, 3,3 milyar TL'si ise mazot ve gübre desteği olarak belirlenmiştir

*Memur maaş ödemeleri ile SSK ve BAĞKUR emekli maaş ödemeleri öne çekilmiştir.

*İşsizlik ve yarım çalışma ödeneği devreye sokulmuştur.

*11 ilde ödenmesi beklenen 37,1 milyar TL vergi ödemesinin 6 ay süre ile ileri alındığı,

*Afet bölgesinde yapılacak ilaç e medikal malzeme alımının hızlanabilmesi amacıyla, 1 defaya mahsus reçetesiz ilaç satımı yapılabilecektir.

*Deprem bölgesine yapılacak yardım ve bağışların gelir ve kurumlar vergisinden düşülebilecektir.

*Deprem bölgesinde ayakta kalan işletmelerde işten çıkarma yapılamayacaktır.

*Depremzedelerden elektrik ve doğalgaz güvence bedeli alınmayacaktır

*Kısa çalışma ödeneği ödenerek, çalışanlara dönük prim ödemelerinin ertelenecektir.

*Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, afet bölgesindeki işletmelerin enerji ihtiyaçlarına yönelik bazı yükümlülüklerini ertelediğini duyurmuştur (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, 2023b: 2-14).

Yukarıda da aktarıldığı üzere devlet afet bölgesinde oluşan yoksullukla mücadele etmek için vergi ve harcama politikaları ile afet sonrası iyileştirme sürecine katkıda bulunmuştur (Doğan ve Kalkışım; 2024: 28). İşçi, memur ve emeklilere yönelik maaş ve diğer ödemeler, tarımsal destekler, sosyal güvenlik hizmet ölçeğinin afetzedeler lehine

genişletilmesi, esnaflara yönelik kredi destekleri yoluyla da kamu harcama politikalarını (Doğan ve Kalkışım; 2024: 28) devreye sokmuştur.

Bunun yanı sıra Malatya Ticaret ve Sanayi Odası afet sonrası iyileştirme faaliyetleri kapsamında, Savunma Bakanlığı ile yaptığı istişareler sonucunda bölgeye ASELSAN (Askeri Elektronik Sanayii) nin bir fabrika kurması konusundaki katkılarını Malatya Ticaret ve Sanayi Odası 2023 Faaliyet Raporu'nda açıklamıştır. 3 Ekim 2023 tarihli Resmi Gazete'de yer aldığı üzere sanayileşme alanı olarak öngörülen alan Malatya Battalgazi Fırıncı Sanayi Alanı ve Eski Malatya Battalgazi Sanayi Alanı için sırasıyla 190 hektar ve 3 hektarlık alanlar ayrılarak; bu plan hükümetin Orta Vadeli Ekonomik Programı'nda yer almaktadır (TC Resmi Gazete, 2023). Özel sektör çalışanlarının % 25'ini vefat veya iç göç yoluyla kaybeden Malatya kenti için yeni işletmelerin ekonomiye kazandırılması istihdam olanaklarını da arttıracak nitelikli iş göçünün geri kazandırılması amaçlanmıştır. ASELSAN'ın Malatya'da 1 milyar TL'yi aşkın bütçe ile baskı devre kart üretim tesisi ve bilişim sektörüne dayalı yatırımı bölgenin canlanması için önemli bir adımdır (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası 2023 Faaliyet Raporu).

SONUÇ

Malatya ili Erken Cumhuriyet döneminden bugüne yerel ve ulusal kalkınmanın pilot bölgelerinden biri olarak ülkemize katma değer sağlayan bir kenttir. Kentteki ticari faaliyetlerin hızı 6 Şubat Depremleri ile durma noktasına gelmiş, bu kapsamda devlet destekleri toparlanma sürecine katkıda bulunsa da afetin yıkım alanının büyüklüğü nedeniyle doyum noktasına ulaşamadığı gözlemlenmektedir. Bu noktada Oda nezdinde yerel inisiyatif geliştirilmiş, yörenin yeniden canlanmasına ilişkin ne tür çalışmalar yapılabileceği konusuna odaklanılmıştır. Bu kapsamda Oda, farklı kamu veya özel sektör kuruluş yetkilileri ile görüşmeler yaparak yerel üreticileri desteklemeye çalışmakta, aynı zamanda esnafın ayağa kalkabilmesi için SGK prim borçları ve vergi aflarının devreye konmasını hükümetten talep etmekte ve yazılı çağrılarda bulunmaktadır. Kentteki ekonomik döngüyü yürüten Oda'nın üyelerinin doğrudan veya dolaylı olarak afetten zarar görmesi, kentteki ekonomik sirkülasyona da zarar vermiştir. Oda'nın bir lobi aracı olarak kentteki ekonomiyi ayağa kaldırmak yönündeki çabaları ve bölge genelindeki ekonomik analizler yoluyla bunu hükümete sunmasının yürütme organını etkilediği ve bu bağlamda mücbir sebep süresinin uzatıldığı gözlemlenmektedir. Kentin toparlanmasında ve afet sonrası iyileştirme aşamasında özel sektör kuruluşlarının Malatya ilindeki bir temsilcisi konumundaki Oda'nın uzun vadede daha çok katkılarının olabileceği düşünülmektedir. Afet sonrası iyileştirme aşamasında ticaret ve sanayi odalarının afet sonrası dönemin değerlendirilmesi ve yapılması gerekenler konusunda kamuoyunu Oda danışmanınca hazırlanan ekonomik raporlar ve duyurularla bilgilendirmesi kurumsal iletişimde başarı gösterdiği gözlemlenmektedir. Malatya ili afet sonrası yaşadığı yıkıma rağmen halihazırda terörün yaşanmadığı bir Doğu Anadolu ili olması, girişimciler için kalkınmaya öncelik tanınan iller kapsamında yer alması, 6. Bölge teşviklerinden yararlanması, dünyaca ünlü tescillenmiş tarımsal ürünlere sahip oluşu ile var olan cazibesini geri kazanabilecek potansiyele sahiptir. Kentte yerel kalkınma aktörlerinin koordineli çalışmaları ve merkezi hükümet sübvansiyonları ile bunun sağlanabileceği düşünülmektedir. Burada başı çeken Malatya Sanayi ve Ticaret Odası'nın 10.000 üyenin bir çatı kuruluşu olarak hükümetle temasları yöre ekonomisinin reorganizasyonu için hayati önem taşımaktadır. Odanın bu bağlamda yöre ekonomisini canlandırmanın bir yolu olarak var olan ihracatçıları dünya pazarına fuar ve tanıtım yoluyla daha çok iteklemesi ve üyelerine proje hazırlama eğitimleri vererek teknik destek sunma konusunda koordine edici ve sürükleyici olması beklenmektedir. Kentte afet sonrası yaşanan can kayıpları ve kentten yapılan göçlerle nitelikli insan gücüne ihtiyaç artmıştır. Bu nedenle kentteki özel sektör kuruluşlarının yeniden istihdam ve üretim araçlarıyla hareketlilik kazandırılması için, ilin devlet teşvikleri ve bölgede kurulan organize sanayi bölgeleri ile kalkınmaya öncelikli bölge olarak kentte atılacak adımlarla sağlanacaktır. Bunlardan

ASELSAN'ın kentte fabrika açma planı olumlu bir pekiştirici olarak görülmektedir. Kentin afet dirençliliğinin artırılmasında ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasında afet sonrası yaşanabilecek muhtemel kayıplara karşı hazırlıklı olunması için Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'nın kentteki dış ticaret hacminin artırılması ve dış ticaret açıklarının kapatılması konusunda sahip olduğu üye firmalarla destekleyici ve yönlendirici olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AFAD, (2023). T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Arazi_Onrapor_28022023_surum1_revize.pdf, Erişim Tarihi:10.10.2024.
- AFAD, (2024). T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri>, Erişim Tarihi: 21.11.2024.
- Alexander, D. (2005). "An Interpretation of Disaster in Terms of Changes in Culture, Society and International Relations", Ronald W. Perry and E. L. Quarantelli (Eds.), What is a Disaster? New Answers to Old Questions, Xlibris Corporation, Philadelphia, pp.25-39.
- Aydiner, T., Özgür, H. (2014). Yönetişim ve Doğal Afetler: Türkiye'de Doğal Afet Yönetişimi Ne Kadar ve Hangi Biçimde Mümkün?, KAYFOR12 Tam Metin Bildiri Kitabı.
- Bloomberght, (2024). <https://www.bloomberght.com/isikhan-depremden-etkilenen-4-il-ve-iki-ilcede-mucbir-sebep-hali-uzatildi-2359503> , Erişim Tarihi: 24.10.2024
- Cömertler, N. (2024). *Türkiye'de Kalkınma Politikaları ve Enflasyon (2000-2022)*, içinde Türkiye'de İktisat Politikaları ve Enflasyon: 2000-2022, (Ed. N. Altuntepe), 51-91, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Cömertler, N.(2024). *İklim Değişikliği ve Afet: Neoliberal Politika Eleştirileri*, içinde Doğal Afetler ve İklim Değişikliği: Politik Süreçler, Kurumlar ve Uygulamalar, (Eds. E. Cengiz- Ö. Uğur, Nobel Yayınevi, 1. Basım, Ankara.
- Çelik Efşan, N. (2019). Yerel Kalkınmada İlçe Stratejileri: İzmir Torbalı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Çelik Efşan, N, Uğur, Ö.,Aksoy, M. (2024). Assesment in the Context of Climate Migration, Hurricane Katrina, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(27), 119-143.
- Çelik Efşan, N. Yılmaz, V. (2023). Darfur Krizi'nin İklim Göçmenliği Bağlamında Değerlendirilmesi, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 14(1), 370-399.
- Çelik Efşan, N., Yılmaz, V. (2021). Yerel Yönetim Birimi Olarak Belediyelerin Kentlerin Yerel Kalkınmasındaki Etkilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1), 96-113.
- Çelik, M., Dağ, M. (2017). Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2(3), 50-70.
- Çetin, M.(2007). Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar, 14(1), *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*.
- Doğan, K. C., Çelik Efşan, N. (2024). *Afet Yönetişimi Üzerine Bir Analiz: 6 Şubat Depremleri ve Katrina Kasırgası'nın AFAD ve FEMA Gölgesinde İncelenmesi*, içinde Doğal Afetler ve İklim Değişikliği: Politik Süreçler, Kurumlar ve Uygulamalar, (Eds. E. Cengiz- Ö. Uğur, Nobel Yayınevi, 1. Basım, Ankara.

- Doğan, K.C. (2022). Afet Yönetimi içinde Kamu Yönetimi: Temel Kavramlar, Konular, Ed. (K.C.Doğan, Ö.Uğur), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Doğan, K.C., Kalkışım, H.M. (2024). Küreselleşme, Yoksulluk ve Göç İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve: Türkiye’den Bazı Değerlendirmeler (1980-2000), *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y.11. S.69, 18-39.
- Ergüner, O.(2002). Afete Hazırlık ve Afet Yönetimi, Türkiye Kızılay Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Fang, J., Lau, C. K. M., Lu, Z., Wu, W., & Zhu, L. (2019). Natural Disasters, Climate Change, and Their Impact on Inclusive Wealth in G20 Countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 26, 1455-1463.
- Göymen, K., Kaya, E. (2004). *Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler*, içinde (Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü), Uluslararası Sempozyum, İstanbul.
- Hans, V. B. (2024). “Neoliberalism and Climate Change”, *Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 3(2), 46–54.
- Korenik S. (1998). Zarządzanie rozwojem lokalnym”, (in) Funkcjonowanie samorządu terytorialnego. Doświadczenia i perspektywy. (Eds. I. Tom, S. Dolata), Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Laurence, E. R. (2003). “The Three Tensions of Globalization”, *Issue in Global Education*, 176, 1-4.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024a). <https://www.malatyatso.org.tr/tarihce>, Erişim Tarihi: 23.10.2024.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024b). <https://www.malatyatso.org.tr/bilgi-ve-danismanlik-hizmetleri/dis-ticaret-destek-ofisi>, Erişim Tarihi:14.10.2024
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024c). <https://www.malatyatso.org.tr/Haber/mucbir-sebep-suresi-uzatilsin-cagrısı>, Erişim Tarihi: 24.10.2024.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024d). <https://www.malatyatso.org.tr/haber/-is-yerleri-teslim-edilinceye-kadar-uzatilmali-> Erişim Tarihi: 24.10.2024.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024e). <https://www.malatyatso.org.tr/Haber/malatyali-ureticiler-uretecek-dunya-tuketecek>, Erişim Tarihi: 24.10.2024.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024f). <https://www.malatyatso.org.tr/haber/-tmo-kayisida-taban-fiyat-belirleyerek-urun-alimi-yapmalı-> Erişim Tarihi: 24.10.2024.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2024g). <https://www.malatyatso.org.tr/haber/biriken-vergi-borclarinin-bir-defaya-mahsus-silinmesini-talep-ediyoruz>, Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 24.10.2024.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2023a). Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Ocak Ayı 2023 Ekonomik Raporu, <https://www.malatyatso.org.tr/ekonomik-rapor/ocak-2023>, ss. 1-22, Erişim Tarihi: 22.11.2024
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası, (2023b). Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Şubat Ayı 2023 Ekonomik Raporu, <https://www.malatyatso.org.tr/ekonomik-rapor/subat-2023>, ss.1-32, Erişim Tarihi: 22.11.2024.
- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Stratejik Planı (2023-2026). <https://www.malatyatso.org.tr/stratejik-plan/2023-2026-stratejik-plan>, ss.1-66 Erişim Tarihi:28.11.2024.

- Malatya Ticaret ve Sanayi Odası Faaliyet Raporu (2023).
<https://www.malatyatso.org.tr/document/64bc5ccb-e0e2-401f-8a6e-0c840afb2e26.pdf> , Erişim Tarihi: 27.11.2024.
- Marangoz, M., İzci, Ç. (2023). Doğal Afetlerin Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Etkilerinin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremler Bağlamında Girişimciler Açısından Değerlendirilmesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 24(52), 1-30.
- Sekula, A. (2002). Local Development-the Definition Aspect in 21st Century, *Company at the Turn of the 21st Century, Politecnika Rzeszowska*, pp.59-64.
- Şahin, Ş. (2019). Türkiye’de Afet Yönetimi ve 2023 Etkileri: *Turkish Journal of Earthquake Research*, 1(2), 180-196, Dec.2019
- T.C Resmi Gazete, 3.10.2023 tarihli ve 32328 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı, <https://www.resmigazete.gov.tr/fihrist?tarikh=2023-10-03>, Erişim Tarihi: 25.11.2024.
- Tierney, K. (2012). Disaster Governance: Social, Political and Economic Dimensions, vol.37, *Annual Review of Environment and Resources*, pp.341-363.
- Uğur, Ö., Çelik Efşan, N. (2024). Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikası: Politik Fırsatlar için İtici ve Destekleyici Faktörler, *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Politika Dergisi*, 8(2), 305-327.
- UNHCR, (2023). The UN Refugee Agency, <https://www.unhcr.org/emergencies/tuerkiye-syria-earthquake>, Erişim Tarihi:13.10.2024.
- Van Boekel, G., Van Logtestijn, M. (2002). Applying the Comprehensive LED Approach: The Case of Mozambique, Cooperative Branch International Labour Office, Geneva: Switzerland.
- WHO, (2023). Türkiye Earthquake: External Situation Report: No. 9, 1 May-4 June 2023.
- World Bank, (2020). Disaster Risk Management. <https://www.worldbank.org/en/topic/disasterriskmanagement/overview>, Erişim Tarihi: 11.10.2024.
- Yılmaz, V., Çelik Efşan, N., (2019). İlçelerin Yerel Kalkınmasında Sanayi ve Ticaret Odalarının Rolü: Torbalı Ticaret Odası Örneği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(2), 315-332.
- Yılmaz, V., Çelik Efşan, N. (2019). Yerel Kalkınma Aktörlerinin Yerel Kalkınma Yaklaşımı Perspektifinde İncelenmesi, 2(7), 342-359.
- Yılmaz, V. Çelik Efşan, N., Mecek, M. (2020). Suriyeli Göçmenlerin Kentlere Etkilerinin Torbalı Özelinde Değerlendirilmesi, içinde Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi, (Ed. V.Yılmaz, Y.Atmaca), Ekin Yayınevi, Bursa.

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN SAĞLANMASINDA BELEDİYELERİN ÖNEMİ; GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STRATEJİK PLANI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Üyesi Güven DENİZ¹

Özet

Günümüzün önemli kavramlarından birisi de toplumsal cinsiyet kavramıdır. Toplumsal cinsiyet, Toplumsal cinsiyet, toplumun tarafından kadınlara ve erkeklere biçilen roller ve yüklenen sorumlulukları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkisi genelde eşitsizliğe dayanmaktadır. Erkeklerin daha baskın olduğu bir düzende kadınlar ikinci planda kalmaktadır. Bundan dolayı da oluşturulan politikalar ve yönetim anlayışları erkeklerin lehine şekillenmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması için toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı büyük önem arz etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği temel insan haklarından biridir. Uluslararası belgelerde de bu kavram yer almaktadır. Güçlü bir toplum hedefini gerçekleştirmek için güçlü kadınlara ihtiyaç vardır. Bunun sağlanması için toplumda kadınlara yapılan haksızlıkların giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Ulusal düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama görevi merkezi yönetime ait iken yerel düzeyde bu görev yerel yönetimlere aittir. Belediyeler yerel yönetim birimleri içerisinde halka en yakın olan direk temasta bulunabilen ve halkın beklentilerinin en yüksek olduğu birimdir. Belediyeler geliştirecekleri politikalar ile toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayabilmektedir. Bu çalışmada, bir kadın belediye başkanının yönettiği Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin 2020-2024 stratejik planı analiz edilmiş, stratejik planın toplumsal cinsiyet eşitliğine uyumlu olup olmadığı belirlenmiştir. Analiz sonucunda, Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin 2020-2024 stratejik planının toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına uyumlu olduğu ve planda toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına gereken önemin verilmiş olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, Stratejik plan, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi.

THE IMPORTANCE OF MUNICIPALITIES IN ACHIEVING GENDER EQUALITY; AN ANALYSIS OF THE STRATEGIC PLAN OF GAZİANTEP METROPOLITAN MUNICIPALITY

Abstract

One of today's important concepts is the concept of gender. Gender refers to the roles and responsibilities assigned to women and men by society. Gender relations are generally based on inequality. In an order where men are more dominant, women remain in the second plan. Therefore, policies and management approaches are shaped in favor of men. In order to eliminate this situation, the concept of gender equality is of great importance. Gender equality is one of the fundamental human rights. This concept is also included in international documents. Strong women are needed to realize the goal of a strong society. In order to achieve this, necessary measures should be taken to eliminate injustices against women in society. While the task of ensuring gender equality at the national level belongs to the central government, at the local level this task belongs to local governments. Municipalities are the units that are closest to the public among local government units, have direct contact with the public and have the highest expectations of the public. Municipalities will be able to ensure gender equality through the policies they will develop. In this study, the 2020-2024 strategic plan of Gaziantep Metropolitan Municipality, led by a woman mayor, was analyzed to determine whether the strategic plan is compatible with gender equality. As a result of the analysis, it is seen that the 2020-2024 strategic plan of Gaziantep Metropolitan Municipality is compatible with the concept of gender equality and the necessary importance is given to the concept of gender equality in the plan.

Keywords: Gender equality, Strategic plan, Gaziantep Metropolitan Municipality.

¹ Yozgat Bozok Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, guven.deniz@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3706-3171.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca toplumların ürettiği birçok kavramdan biri de toplumsal cinsiyet kavramıdır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik özellikler taşıyan insan vücudunun duygusal özelliklerini anlamak ve tanımlamaktır. Cinsiyet olarak kadın ve erkeği değil toplumsal roller üstlenen kadın ve erkeği benimsemektedir. Bu anlayış kadının aleyhine birtakım eşitsizlikler ortaya çıkarmaktadır (Bingöl, 2014: 108).

Toplumsal cinsiyet kavramını ilk olarak 1972 yılında Ann Oakley kullanmıştır. “Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum” başlıklı kitabında kadınların sosyal hayatta ikinci plana itilmesinde cinsiyetin tek faktör olmadığını söyleyerek kavramı literatüre kazandırmıştır (Ecevit, 2021: 9).

Toplumsal cinsiyet genel anlamda toplum tarafından kadına ve erkeğe biçilmiş rol ve davranışlar için kullanılan bir kavramdır (Marshall, 1999). Toplumsal cinsiyet sadece kadının toplumdaki yerini belirlemez erkeğinkini de belirler. Çünkü toplumsal cinsiyet biyolojik ve iş bölümü olarak cinsiyeti vurgulamaktadır (Demirbilek, 2007: 13). Kadın ve erkek sınıflandırması bu iki cinsi birbirinden ayırmanın yanı sıra toplumdaki statüsünün de belirlenmesinde etkilidir (Sancar vd., 2006).

Toplumsal cinsiyet, kişilerin karakterlerinin oluşumunun da bir parçasıdır. Böylece kişilerin ne tarz insanlar olduğu, düşünce şekillerinin ne olduğu, hayattan beklentileri, zaafı belirlenmiş olur. Kadın ve erkeğin yaptıkları işlerin ve faaliyetlerin birbirinden farklı olması durumunda hayata bakışları ve hayat deneyimleri de farklılık gösterecektir (Üstün, 2011: 11).

Toplumsal cinsiyeti cinsiyetten ayıran en önemli özelliği, cinsiyet biyolojik, evrensel ve değişmezdir. Ancak toplumsal cinsiyet, siyasi, sosyal bir roldür. Toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Bu yüzden bu roller değiştirebilir veya oluşan eşitsizlik ortadan kaldırılabılır. Bunun için toplumsal cinsiyet bakış açısı gerekmektedir. Bu bakış açısı ile biyolojik olan ile sosyo-kültürel olanın farkı anlaşılacak ve sosyal yaşamdaki dönüşümler sağlanabilecektir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2006).

Toplumsal hayat içerisinde kadın ve erkek eşit olmayan şartlarda yaşam sürmektedir. Yaşanan bu eşitsizlik durumu toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını ortaya çıkarmıştır (Turan ve Şen, 2014: 54). Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin eşit şartlarda yaşaması, sosyal haklardan aynı oranda yararlanması, kadınların iş yaşamında ve toplumsal statülerinin belirlenmesinde cinsiyetten kaynaklı bir dezavantaj yaşamamaları için gerekli eşitliğin sağlanmasıdır. Eşitliğin sağlanması noktasında tek başına yasal düzenlemeler yeterli değildir. Kadınlara toplumsal yaşamda destek olunması gerekmektedir. Bu noktada yerel yönetimlerin önemli bir rol üstlenmesi gerekmektedir (Turan ve Şen, 2014: 54-55). Yerel yönetim birimleri içerisinde halka en yakın temasta olan ve halkın beklentilerinin en yüksek olduğu yerel yönetim birimi belediyelerdir. Belediyelerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması noktasında aktif rol üstlenmesi gerekmektedir. Belediyelerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda uyguladıkları politikalar çok önemlidir. Çünkü doğru politikalar ile belediyeler toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlarken, yanlış politikalar ile de eşitsizliğin artmasına sebep olabilirler. Toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun politikalar için ayrı bir kaynak gerekmemektedir. Asıl önemli olan bakış açılarının değişmesidir. Doğru bakış açısı ile belediyeler toplumsal cinsiyet eşitliğine çok önemli katkılar sağlayabilir. (Kaşıkırık ve İzci, 2019: 12-13). Bu yüzden belediyelerin stratejik planlarının toplumsal cinsiyet eşitliğine uyumlu olması gerekmektedir. Eğer stratejik planlar toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hazırlanırsa kadınların toplumda daha eşit şartlarda yaşaması sağlanabilecektir. Bu çalışmada, bir kadın belediye başkanının yönettiği Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin 2020-2024 stratejik planı analiz edilmiş, stratejik planın toplumsal cinsiyet eşitliğine uyumlu olup olmadığı ve planda

toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına gereken önemi verip vermediğinin belirlenmiştir. Bu çalışma diğer belediyelere, stratejik plan hazırlarken toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının hakkettiği değeri görmesi noktasına önem vermeleri açısından önemlidir.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal cinsiyet kavramı farklı içerikleri içinde barındıran, kapsamlı ve geniş bir kavramdır. Bu kavram ile kadın ve erkek cinsiyetlerinin toplum tarafından inşa edilen ve kalıplaştırılan bir olgu olduğunu gösterir. Bu kalıplar daha net ve gerçek olan biyolojik özellikler kadar gerçektir. Ancak bu kalıplar biyolojik özellikten farklı olarak, topluma, ekonomik duruma ve eğitime göre değişiklikler gösterebilir. Kadın ve erkek kalıplarında da farklılıklar görülmektedir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet kavramını sadece kadın sorunu veya erkeğin kadın üzerindeki baskısı, kadını ezmesi şeklinde açıklanamamaktadır. Aksine sorun sadece kadın erkek sorunu da değildir. Toplumda aynı cinsler arasındaki ilişkilerde de iktidar mücadelesi, güçlünün zayıfı ezmesi gibi durumları görülmektedir. Olaya toplumdaki tüm cinsiyet ilişkilerini katarak geniş bir perspektiften bakılması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet konusunda yapılacak çalışmalarda sadece kadını işin içine almak ya da sadece kadın merkezli araştırmalar yapmak çalışmalarını eksik bırakacaktır (Üstün, 2011: 11).

Toplumlar bireyin cinsiyetini merkeze alarak, belirli kalplarda rol ve davranışa bürünmesini istemektedir. Bu rol, kalıp ve davranışlar kişinin yaşam şekline göre, aile yapısına göre ve inancına göre farklılaşabilir. Farklılıklar sayesinde erkek üstünlüğü zamanla kendini gösterir ve bu durumdan kaynaklı birtakım sorunlar ortaya çıkar. Sonuçta da bir eşitsizlik durumu kendini gösterir. Toplumsal cinsiyet bu noktada devreye girer. Çünkü toplumsal cinsiyet toplumun kadın ve erkeğe biçtiği rol ve modeller ile bu cinsiyetlerin bunlardan nasıl etkilendiğini ifade etmektedir. Bu yüzden toplumda kadın ve erkek, kılık kıyafetlerinde, konuşma ve davranışlarında, iş yaşamlarında ve toplumsal statülerinde giydirilen kalıp ve rollerle şekillenmektedir (Turgut, 2019; Akıncı Çötök, 2015: 779).

Toplumsal cinsiyet, toplumda yaşayan kadın ve erkek için eğitim, din, kültür, gelenek-görenek ve başka kurumların biçtiği roller, davranışlar, statü, fırsatlar ve ayrıcalıklar şeklinde tanımlanmaktadır. Tüm bu özelliklerin toplum aracılığıyla kadın ve erkeğe yüklenmesi ile toplumsal inşa gerçekleşir. Toplumsal cinsiyet, toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen hatta dayatılan cinsiyet kimliğinin ne olduğunu anlatan kavramdır (Ecevit, 2021: 9). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklıdır. Çünkü biyolojik cinsiyet evrenseldir ve değişmez. Ancak toplumsal cinsiyet geçmişten günümüze ve toplumdan topluma değişim gösterebilir.

Toplumsal cinsiyet, tarihsel süreci net olmamakla birlikte birçok ülkede eşitsizlik üzerine inşa edilmiştir. Temel mantık erkek üstündür, kadın ikinci plandadır. Bu anlayış ayrıştırıcı ve eşitlikten uzak bir anlayıştır. Bu anlayışta, kadın olarak var olabilmek erkeğin çizdiği sınırlarla mümkündür. WHO (2011)'ya göre de kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri ve değer yargılarından kaynaklanan cinsiyete bakış açısı, toplumda kadının ve erkeğin yerini daha net belirlemektedir. Genel olarak toplumda erkek olmak kadın olmaya oranla daha değerlidir. Bu da iki cinsiyet arasında eşitsizlik olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Bu eşitsizliğin giderilmesi için ekonomik ve politik anlamda gerekli yasal düzenlemelerin olması gerekir.

Toplumsal cinsiyet alanında çalışma yapan araştırmacılar, sadece biyolojik farklılıklara bakmak yerine toplum tarafından oluşturulan farklılıklara odaklanmışlardır. Bu sayede cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin birbirinden farklı kavramlar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sayede toplumsal cinsiyet kadın ve erkek ilişkilerinin, toplumun biçtiği roller ile nasıl şekillendiği, kadının iktidar ilişkisinde erkekten nasıl geri bırakıldığı ortaya çıkarılmıştır (Gürhan, 2010: 60).

Toplumsal cinsiyet, insanın cinsiyet bilgisine ve bununla beraber toplumun o insana bitigi role atfeder. Toplumsal cinsiyeti oluşturan unsurlar, devamını sağlayan etkenler iki farklı açıdan ele alınabilir. Birincisi cinsiyet önyargılarıdır. Bu önyargılar, davranış, tepki ve tutumlar arasındaki farklılaşmaya göredir. İkincisi de ideal olan erkek kadın farklılıklarıdır. Bu farklılıkların toplumsal hayattaki karşılığı da rollerdir (Vatandaş,2011: 36).

Toplumsal cinsiyette toplum tarafından kadın ve erkeğe biçilen roller yapaydır. Çünkü doğal akışta doğuştan gelen cinsiyet özellikleri devam eder. Ancak toplumsal cinsiyette toplumun yapısı ve yaşam şekline, kültürüne göre dönüşüme girmektedir. Bundan dolayı toplumdan topluma bu rollerde farklılıklar görülmektedir (Gürhan, 2010: 76).

2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumda bir bireyin, fırsatların kullanımı, kaynaklardan yararlanma, hizmetlerden faydalanma gibi konularda cinsiyet ayrımına maruz kalmadan muamele görmesidir. Yani sadece birey olarak bir değerlendirme yapılmalı cinsiyet ayrımı yapılmamalıdır (Akın ve Demirel, 2003). Ancak toplumların genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanarak kadının yaşadığı ayrımcılığın giderilmesi konusunda gereken hassasiyet gösterilmemiştir. Bu durumdan kaynaklı olarak da pozitif ayrımcılık kavramı ortaya çıkmıştır. Geçmişten günümüze pozitif ayrımcılık yaşanan eşitsizliklerin giderilmesi noktasında sıkça başvurulan bir kavrama dönüşmüştür. Dışlanan geri planda bırakılan gruplar için siyasi katılım, temsil, eğitim, istihdam gibi konularda destekleyici politikalar oluşturulmuştur (Özcan, 2004).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kanun karşısında kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması ve eşit muamele görmesi, aile yaşantısında ve toplumsal hayatta kadın ve erkeğin eşit statüde olması, fırsat eşitliğinin bulunması ve hizmetlerde de aynı oranda yararlanabilmesi olarak tanımlanabilir (WHO, 1998; Demirel, 2007).

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı ile ilgili yapılan bu tanımlar kavramı net olarak ifade etmede yetersiz kalabilmektedir. Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi'nin (2018) yaptığı tanım daha kapsayıcı bir tanımdır. Tanımda toplumsal cinsiyet eşitliğinde sadece kadın ve erkeğin toplumda eşit haklara ve fırsatlara sahip olması gerektiği yeterli bulunmamıştır. Çünkü eşit fırsat ve haklara sahip olma hakkı kadın ve erkek olarak dünyaya gelmeye bağlı olmamalıdır denilmiştir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin kişisel ilgi alanlarının, önceliklerinin ve ihtiyaçlarının önemsendiği, çeşitli kadın ve erkek gruplarının oluşturduğu bir düzendir. Kadının ve erkeğin eşitliği insan hakları, sürdürülebilirlik ve insan temelli bir yaşamın göstergesi ve ilk şartı olan bir yapının oluşturulması şeklinde tanımlanmıştır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi" (CEDAW), ayrımcılık konusunda çok önemli bir belgedir. Çünkü ilk kez uluslararası bir arenada ayrımcılığın tanımı bu belge ile yapılmıştır. Bu belge diğer insan hakları belgelerinde geçen hakların kadınlara da verilmesi gerektiği noktasında önemli bir hedef belirlemiştir. Kadınların toplumda hukuk, ekonomi sosyal yaşam ve aile gibi alanlarda uğradığı ayrımcılığa ele alan en detaylı ve kapsamlı ilk sözleşmedir (Eroğlu, 2012: 2).

Türkiye'de CEDAW'ı 1971 yılında kabul etmiştir. Belge 1981 yılında da yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme taraf devletlere kadınlara karşı yapılan bütün ayrımcılık türlerini yasaklamıştır. Devletlere ellerindeki tüm argümanlar ile kadına karşı yapılan ayrımcılığı engellemek için politikalar geliştirmesi zorunluluğu getirmiştir. Ayrıca, kadınlara karşı yapılan ayrımcılığın yasaklanması, buna rağmen ayrımcılık devam ediyorsa bunu yapanlara gerekli hukuki yaptırımların yapılması hükümlerini içeren belge, anayasa yapım süreçlerinde devletler için önemli bir belirleyici unsur oluşturmuştur (Eroğlu, 2012: 2).

Toplumsal cinsiyet eşitliği yalnızca iki cinsin biyolojik olarak eşit olduğu anlamına gelmemekte; söz konusu olan eşitlik kadın ile erkeğin, insanlık onuru ve insan hakları açısından eşit olmasıdır (Flowers, 2010). Anayasalar yapılırken toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına gerekli hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Demokratik bir hukuk devletinde, hukukun üstünlüğü, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin insan onuruna yakışan yaşama hakkı gibi demokratik ilkeler mevcut anayasada yer alması gerekmektedir. Yer almadığı takdirde toplumda bir süre sonra toplumsal cinsiyet eşitliği ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda da toplum içinde fırsatlara ve hizmetlere erişim noktasında eşitsizlikler yaşanacaktır. Oluşan bu toplumsal yaşam kadının lehine olan bir durumdur. Çünkü bu eşitsizliklerin yaşandığı bir toplumda kadın ekonomik, politik ve kültürel alanlarda geri plana itilecek, onurlu ve insanca yaşamı sağlayan temel hak ve özgürlükler noktasında kısıtlanacaktır. Kadının toplumsal statüsü düşecek ve istihdamda hakkettiği yeri alamayacaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, her ülkenin gelenek, görenek, inanç ve kültürel yapısına göre değişiklik göstermektedir. Ortaya çıkan bu farklılık sosyal hayatın içinde kadın ve erkeğin eşit olmasını engellemekte ve sonuçta da eşitsizlik meydana getirmektedir. Bu durum ortaya toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çıkarmaktadır. Bu eşitsizlik, iş, eğitim ve siyaset hayatı açısından erkekleri kadınların üzerinde bir statüde konumlandırmaktadır (Bardakçı ve Oğlak, 2022: 71).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında toplumun inanç yapısı da önemli bir etkidir (Eroğlu ve İrdem, 2016: 18). Çünkü toplumların bir kısmında toplumsal cinsiyet eşitliğinin olmamasının meşru dayanağı olarak din öne sürülmektedir. Kadının arka planda olmasını dinin gereklerine dayandırarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin oluşması engellenmektedir (Berktaş, 2006: 63-64).

Anayasalar ülkelere göre değişiklik gösterir, bunun nedeni her ülke kendine özgü bir geçmişe, siyasi ve kültürel yapıya ve demokrasi kültürüne sahiptir. Hukuk devletinde toplumsal cinsiyete önem veren bir anayasa kadının, erkeğin, çocuğun eşit şartlarda ve insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamasını sağlayacak ilkelere sahip olması gerekmektedir (Bardakçı ve Oğlak, 2022: 74). Tabii yasalar önünde sağlanan toplumsal cinsiyet eşitliği, uygulamada da yani yaşamın içinde toplumsal hayatta karşılık bulması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında bu eşitliğe dayalı bir düzen oluşturulmasında eğitim önemli bir etkidir. Eğitim hem aile hem de okulda sürdürülen bir süreçtir. Çocukluktan itibaren aile ve öğretmenlerden öğrenilecek davranışlar değer yargılarını oluşturmaktadır. Bu değer yargılarının toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde oluşabilmesinin temel şartı ailenin ve öğretmenlerin de bu tutum içinde olmalarına bağlıdır. Çünkü çocuklar aile ve öğretmenlerini örnek almaktadırlar. Bu bireyler toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşasında önemli bir rol üstlendiklerinin farkında olmalıdırlar (Torun, 2002). Bu konuda UNESCO (2009)'da Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesi Eğitiminde, eğitim kadınların özgürleşmesinde, kendilerini ifade etmelerinde önemli bir role sahip olduğunu, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşebilmesi için eğitimin her aşamasında fırsat eşitliğinin olması gerektiği ve kadın erkek ayrımı olmadan eşit statüde olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Uluslararası birçok sözleşmede de cinsiyet ayrımına karşı çıkmıştır. Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) önemli sözleşmelerden biridir. Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü'nün cinsiyet eşitliği ilgili sözleşmeleri ve tavsiye kararları bulunmaktadır. Yine Avrupa Konseyi'nin de cinsiyet eşitliğine dair sözleşmeleri bulunmaktadır (Toksöz ve Memiş, 2018: 20). Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı toplumsal cinsiyet eşitliği açısından çok önemli bir konferanstır. Bu konferansta Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nu 189 ülke kabul

etmiştir. Deklarasyona göre hükümetler toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı politikalar üreteceğini taahhüt etmişlerdir (Toksöz ve Memiş, 2018: 20).

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğine baktığımızda, eğitimden sağlığa, çalışma hayatından aile yaşamına, istihdamdan toplumsal statüye kadar birçok konuda önemli eksiklikler olduğu görülmektedir. Bu eksiklikler giderilmediği sürece ortaya daha fazla eşitsizlikler çıkmaktadır. Bu eşitsizlikler sadece kadın erkek ilişkisini etkilememekte ayrıca kalkınma ve demokratikleşme noktasında da ciddi sıkıntılara yol açmaktadır. Tüm bunlara baktığımızda toplumsal cinsiyet eşitliğini ele alırken, ekonomi, siyasi, sosyal konular ile birlikte ele alındığı takdirde başarıya ulaşılabileceği görülmektedir (Üstün, 2011: 9).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

İnsan haklarına yakışır, adil ve eşit bir toplumsal yaşam oluşturmak için, erkek egemen toplumundan toplumsal cinsiyet eşitliğinin benimsendiği bir topluma dönüşmek için yapılacak politika ve uygulamalarda belediyeler çok kritik bir rol üstlenmektedir.

Bir kadın belediye başkanının yönettiği Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin 2020-2024 Stratejik Planının toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına uyumlu olup olmadığının ve planda toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına gereken önemi verip vermediğinin belirlenmesidir. Araştırmanın yöntemi ise, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemidir.

4. BULGULAR

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı analiz edildiğinde, amaçları ve hedefleri belirlenirken 22 temel performans göstergesi oluşturulmuştur. Bu göstergelerden bir tanesinin de “TCDB (Belediyeler için Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme) kapsamında kadınların korunması, kişisel ve toplumsal gelişimlerinin sağlanması ve bu konularda toplumsal bilincin artırılmasına yönelik düzenlenen eğitim ve programların sayısı” olarak belirlendiği görülmektedir.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, planın stratejik hedeflerinden birini de “Kadınlara, çocuklara ve ihtiyaç sahibi diğer toplumsal kesimlere yönelik hizmetlerin kapsamını ve niteliğini arttırmak, ailenin korunmasına ve bireylerin kişisel, sosyal ve meslekî gelişiminin desteklenmesine yönelik programlar gerçekleştirmek.” olarak belirlemiştir.

Planda üst politika belgelerinin analizi yapılmış ve Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı kapsamında, “Kadınların güçlendirilmesi ve yerel yönetimlerde karar alma mekanizmalarına katılımı ve Belediyelerin kreş ve gündüz bakımevi açılması. Kadınların ve kız çocuklarının okuma-yazma programlarının yanı sıra her kademedeki mesleki ve beceri eğitimi imkânları dâhil kaliteli eğitime erişimi için fırsat eşitliğinin sağlanması”, hedefleri belirlenmiştir.

Yine Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı kapsamında, “Başta kadın ve genç çiftçilere yönelik olmak üzere, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, teknoloji kullanımı, kaliteli ve sağlıklı ürün üretimi konularında eğitim verilecek, yayım ve sertifika programları ile tarımsal becerinin geliştirilmesine yönelik kurslar düzenlenecektir.” Hedefi belirlenerek kadının, üretimde erkeklerle eşit statüde olması konusunda desteklenmesi sağlanacaktır.

On Birinci Kalkınma Planı’nın analiz yapılarak stratejik planda ilk olarak, “Güçlü toplumun inşası kadınların güçlenmesiyle mümkün olacaktır. Bu bağlamda, kız çocuklarının ve kadınların eğitim ve öğrenime erişimi ile sosyal ve ekonomik hayata katılımının artırılması, kaynaklara erişimin kolaylaştırılması, kadının toplum içindeki statüsünün geliştirilmesi için farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.” Hedefi belirlenerek kadınlar açısından eğitimde fırsat eşitliğinin, sosyal yaşamda eşit statünün sağlanmasına destek olmak

hedeflenmiştir. İkinci olarak, “İşgücü piyasasına girme ve kalmada özellikle gençlerin, kadınların ve engellilerin yaşadıkları sorunlara çözümlerin geliştirildiği Plan döneminde; işgücü piyasasında yaşanan dijital dönüşüm ve teknolojik gelişmelerin neden olduğu önemli değişimleri dikkate alan, toplumun tüm kesimlerine insana yaraşır iş fırsatlarının sunulmasına yönelik politikalar uygulanacaktır.” Hedefi belirlenerek kadının iş hayatında erkeklerle eşit fırsatlar yakalamasının önü açılacaktır.

Kadınlar için bir başka hedef olarak da “Kadınların ekonomik, sosyal, kültürel hayata ve karar alma mekanizmalarının her düzeyine aktif katılımı özellikle yerelden başlayarak teşvik edilecektir. Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlenmelerine yönelik araştırmalar yapılacak, projeler yürütülecek, eğitimler verilecektir. Kadınların siyasete aktif katılımlarının artırılmasına ilişkin teşvik edici çalışmalar yürütülecektir” hedefleri ile yerel katılım noktasında kadınların aktif rol alması düşünülmüştür.

İstihdam ve iş yaşamı ilgili de “Kadınların ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesi için kadın girişimcilere iş geliştirme süreçlerinde danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulacak, bu alandaki desteklerde kadınlara öncelik verilecektir. Kadınların internet sitesi, portal, aplikasyon gibi dijital ortamlardaki ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesini hedefleyen mekanizmalar oluşturulacak ve kadın girişimcilerin e- ticarete güçlenmelerini sağlamaya yönelik eğitim programları ve seminerler düzenlenecektir.” Şeklinde belirlenen hedef ile kadınların istihdamda ve iş yaşamında erkekler ile eşit fırsatlara sahip olması amaçlanmıştır.

Bir başka hedef de “Kadına yönelik şiddet, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi amacıyla tüm kamu kurum ve kuruluş personeli dâhil olmak üzere farklı hedef gruplarına yönelik eğitim, seminer vb. farkındalık artırma çalışmalarına devam edilecektir. Kadına yönelik şiddetle mücadelede şiddet mağduruna ve şiddet uygulayana yönelik hizmet sunan kurum ve kuruluşların kapasiteleri ve kurumlar arası koordinasyon arttırılacaktır.” Şeklinde bir. Böylece kadının erkek baskısından ve şiddetinden korunması sağlanacaktır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planında PESTLE analizi yapılmıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi açısından 22 fırsat ve 14 tehdit belirlenmiştir. 13 maddelik bir yol haritası çizilmiştir. Sosyal boyutta 54 tespit bulunmuş, 22 fırsat, 13 tehdit ve bunlara ilişkin 42 çözüm önerisi geliştirilmiştir. Sosyal boyuttaki tespitlerden birisi de “Kadınlara yönelik şiddet. Kadınların toplumsal statüsünün yükseltilmesi ve maddî destek mekanizmalarının geliştirilmesi” tespitidir. Analiz de “Aile içi şiddetin önlenmemesi, toplumun temel birimi olan ailenin zayıflamasına ve dağılmasına neden olur. Kadınlara yönelik şiddetin engellenmemesi kadınların, ailenin ve çocukların sağlığını ve topluma katacakları değerleri olumsuz etkiler.” Şeklinde tehdit de yer almaktadır. Yukarıda yer alan tespit ve tehditlere çözüm olarak, “Kızların küçük yaşta evlendirilmelerinin önüne geçilmesine yönelik eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık verilebilir. Gençlerin ailenin önemi, kadın ve erkek psikolojisi, evlilik ve çocuk bakımı gibi konularda daha bilinçli hale gelmeleri için eğitilmelerine yönelik çalışmalara ağırlık verilebilir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve kadınların toplumsal statüsünün güçlendirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilebilir” şeklinde öneriler sunulmuştur.” Bu öneriler ile kadının toplumda yaşadığı birçok sorunun tespit ve tehdit karşısında gerekli önlemlerin alınması hedeflenmiştir.

Stratejik planda faaliyet alanına göre sunduğu temel ürün ve hizmetler güçlü yönlerinden ikisi “Mağdur kadınlara hizmet vermek üzere Kadın Konukevinin kurulmuş olması.” ve “Yerel Eşitlik Eylem Planının hayata geçirilmesi ve “Kadın Dostu Kent” imajının oluşturulması.” Şeklinde yazılmıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin faaliyet alanına göre sunduğu temel ürün ve hizmetler içerisinde Kadın Konukevi, Kadın Girişimci Destek Merkezi de bulunmaktadır.

Türkiye'de ilk defa Gaziantep Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, paydaşların katılımını arttırmak amacıyla politika kurulları oluşturulmuştur. Bu çerçevede “Ekonomik Gelişim, Ar-Ge, Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu”, “Gençlik, Spor ve Eğitim Politikaları Kurulu”, “Kültür, Turizm ve Gastronomi Politikaları Kurulu”, “**Kadın, Aile, Sağlık ve Sosyal Politikalar Kurulu**”, “Ulaşım, Çevre ve Şehircilik Politikaları Kurulu” oluşturulmuştur. Bu kurullar içerisinde Kadın, Aile, Sağlık ve Sosyal Politikalar Kurulu'nun olması toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önem arz etmektedir.

SONUÇ

Yerel halka en yakın yerel yönetim birimi belediyelerdir. Çünkü belediyeler halkın beklentisinin en fazla olduğu ve karşılıklı iletişimin en yoğun yaşandığı yerel yönetim birimidir. Bu yüzden toplumsal sorunların çözümünde belediyeler aktif rol almalıdır. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için belediyelere önemli görevler düşmektedir. Çünkü bir şehirsın sunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal fırsatların o şehirde yaşayan tüm bireyler için eşit dağıtılması gerekmektedir. Bu eşitliği eşitsizliklerin olduğu bir toplumsal düzen içerisinde sağlamak mümkün değildir.

Toplumda en keskin eşitsizliklerin başında kadın erkek eşitsizliği gelmektedir. Bu yüzden kadınların da erkekler kadar yönetime katılma hakkının bulunması gerekmektedir. Kadınlar adına karar alanların büyük çoğunluğunun erkek olduğu bir yerel demokrasi anlayışı doğru değildir. Kadınların yerelde karar alma mekanizmalarında daha fazla yer alması gerekmektedir. Belediyeler yerel hizmetleri yerine getirirken toplumsal cinsiyet eşitliğini asla göz ardı etmemelidir. Hizmetlerden yararlanma noktasında mevcut durumda eşit davranmak sorunları daha da büyütür. Bu noktada kadınlara pozitif ayrımcılık yaparak aradaki eşitsizlik giderilerek toplumsal cinsiyet eşitliği noktasına gelinebilir. Bu noktada belediyelerin karar organlarına önemli görevler düşmektedir. Bu çalışmada özellikle Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin seçilmesinin nedeni belediyenin karar organının başında olan kişinin bir kadın olmasıdır.

Araştırma bulgularına göre, Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin 2020-2024 Stratejik Planında, Belediyeler için Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme kapsamında kadınların korunması ve toplumsal bilinç oluşturulması ibarelerinin yer alması, stratejik planın hedefleri arasında Kadınlara yönelik hizmetleri arttırmak ve ailenin korunması konularının varlığı, On Birinci Kalkınma Planı paralelinde belediye olarak, kadınlara iş piyasasında öncelik verilmesi, sosyal yaşamda eşit statünün sağlanmasının desteklenmesi gibi hususların bulunması, kadınların karar alma mekanizmalarında aktif rol almasının önünün açılması için gerekli çalışmalar yapılacak olmasının planlanması, “Kadın dostu kent” imajının şehirde varlığının ve Yerel Eşitlik Eylem Planının hayata geçirilmiş olması, aile içi şiddetin önlenmesi, şehirde kadına şiddetin önlenmesi için çalışmalar yapılmasının planlanması ve Türkiye'de ilk defa Gaziantep Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Kadın, Aile, Sağlık ve Sosyal Politikalar Kurulu'nun kurulmuş olması bize şunu göstermektedir;

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 stratejik planını toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına uyumlu şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca plan toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına gereken önemi vermektedir. Bu stratejik plan gösteriyor ki bir şehrin belediye başkanının kadın olması o şehirde toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşası için atılan ve atılacak olan adımları kolaylaştırmaktadır. Çünkü kadınlar adına yıllarca erkelerin karar aldığı, kadınların isteklerinin ve beklentilerinin göz ardı edildiği bir yerel yönetim anlayışı benimsenmiştir.

Türkiye'de kadın belediye başkanı sayısı ne kadar çok artarsa şehirlerimizde toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşası da o kadar hızlı ve sağlıklı olacaktır. Diğer büyükşehir belediyelerinin

ve il belediyelerinin bu stratejik planı özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile incelemeleri gerekmektedir. Ayrıca stratejik plan hazırlarken, bütüncül bir yaklaşım benimsemeleri, misyonların ve vizyonların stratejik plandaki hedefler ile örtüşmesine dikkat etmeleri gerekir. Üretecekleri sosyal politikaları toplumsal cinsiyet eşitliği temelli üretmeleri gerekmektedir. Cinsiyet eşitsizliğine yol açmadan, toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusu yaparak amaçlar ve hedefler belirlemeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, A., & Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 73-82.
- Akıncı Çötök, N. (2015). Toplumsal Cinsiyet Rolü Dahilinde Kadına Şiddet Olgusuna Karşı Kadın Algısı. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 778-790.
- Bayramoğlu, L. (2015). Okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyet rollerine ilişkin algılarının incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs.
- Berktaş, F. (2006). Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I), 108-114.
- Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi (2018). *Concept and Definitions*. [Çevrimiçi]: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>.
- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet ayrımcılığının sosyolojik açıdan incelenmesi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44(511), 12-27. [Çevrimiçi]: www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/makaleler/511/Sayi_511_Makale_01.pdf.
- Demirel, S. (2007). Toplumsal cinsiyet. L. Taşkın (Ed.), *Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği* (29-34). Ankara: Sistem Ofset Matbaacılık.
- Ecevit, Y. (2021). Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları, *CEİD Yayınları*.
- Eroğlu, F. (2012). Yakın Dönem Anayasalarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın-Erkek Eşitliği ile İlgili Düzenlemeler: Arjantin, Güney Afrika, Kenya, Kolombiya, Paraguay, Ruanda, Uganda. *TBMM Araştırma Merkezi*, Ankara.
- Eroğlu, F., & İrdem, Ş. (2016). Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Yönetim Kademelerindeki Yansımaları. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 3(2), 11-35.
- Flowers, N. (2010). *Pusulacak: Çocuklar İçin İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu*. [Çevrimiçi]: http://www.halkevleri.org.tr/sites/default/files/indir/02-07-2013-pusulacak_cocuklaricininsanhaklariegitimikilavuzu.pdf.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, IV, 58-80.
- Kaşıkırık, A., & İzci, İ. (2019). Kapsayıcı Belediye Yönetişim Karnesi. *KA.DER ve Argüden Yönetişim Akademisi Vakfı*.
- KSGM. (2006). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün Rolü. *KSGM Yayınları*.

- Marshall, C. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bilim Sanat Yayınları.
- Öztan, E. (2004). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59(1), 203-235.
- Sancar, S., Acuner, S., & Üstün, İ. (2006). *Bir de Buradan Bak*. KA-DER Yayınları, Ankara.
- Tok, Y. (2001). Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Toksöz, G., & Memiş, E. (2018). İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması. *CEİD Yayınları*, Ankara.
- Torun, Y. (2002). Gender Bias in Student-Teacher Interactions and Its Effect on Reproduction of Gender Roles in the Classroom. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turgut, A. Ş. (2019). Türkiye'deki Gelir Eşitsizliğinin Toplumsal Cinsiyet, Kadının İstihdamı ve Kadın Yoksulluğu Açısından Değerlendirilmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38(2), 315-329.
- Turan, H., & Şen, M. L. (2014). Büyükşehir Belediyelerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Algısı: Stratejik Planlar. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 53-72.
- UNESCO (2009). *Promoting Gender Equality in Education*. [Çevrimiçi]: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001864/186495E.pdf>.
- Üstün, İ. (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hesaba Katabiliyor muyuz? Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Çalışmalarının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Değerlendirilmesi. *Uzerler Matbaacılık*, Ankara.
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.
- WHO. (2011). *Gender Mainstreaming for Health Managers: A Practical Approach*. [Çevrimiçi]: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44516/1/9789241501071_eng.pdf.

KENT YAŞAMININ KENTLİLERİN KİŞİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: SIMMEL YABANCILAŞMA KAVRAMI

Doktorant Ahusena KELEŞ¹

Doç. Dr. Emre CENGİZ²

Özet

Kentler, hem insanlığın tarihsel birikiminde hem de insanlığın geleceğinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Zira kentlerin ortaya çıkışı ile uygarlığın gelişmesi arasında yerleşik bir paralellik vardır. Çağdaş dönemde kentleşme, modern toplumların baskın bir özelliği olarak ortaya çıkmış ve kentlerin kolektif varoluşumuz üzerindeki derin etkisini yansıtmıştır. Kentlerin büyümesi/genişlemesi katlanarak artmış ve bunun sonucunda kentsel yaşam deneyimi modern insan varoluşunun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Kentleşmenin bireyler üzerindeki etkisini analiz etmek için kullanılan başlıca teorik çerçevelerden biri Georg Simmel'in "Metropol ve Zihinsel Yaşam" teorisidir. Bu teori, modern kentsel çevrenin insan davranışlarını ve sosyal etkileşimleri nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Bu çalışma, Simmel'in kentleşme ve yabancılaşma teorilerini, günümüzün küresel kentleşmesi bağlamındaki önemlerini ortaya koymak amacıyla inceleyecektir. Kentleşme sürecinde yabancılaşma kavramı ve bireyler üzerindeki etkileri tartışılacak, ayrıca modern kentlerin insanlarda meydana getirdiği değişimler ve bu değişim sürecinin bir aşamasını oluşturan kentsel yabancılaşmanın izleri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Kentleşme, Modern Kent, Kente Yabancılaşma.

THE EFFECTS OF URBAN LIFE ON THE PERSONALITY OF URBANITES: SIMMEL'S CONCEPT OF ALIENATION

Abstract

Cities have been decisive both in the historical accumulation of humanity and in shaping the future of humanity. There is a built-in parallelism between the emergence of cities and the development of civilisation. In the contemporary period, urbanisation has emerged as a dominant feature of modern societies, reflecting the profound impact of cities on our collective existence. The growth/expansion of cities has increased exponentially and as a result the experience of urban life has become an integral part of modern human existence. One of the main theoretical frameworks used to analyse the impact of urbanisation on individuals is Georg Simmel's 'Metropolis and Mental Life' theory. This theory examines how the modern urban environment shapes human behaviour and social interactions. This study will examine Simmel's theories of urbanisation and alienation in order to reveal their importance in the context of today's global urbanisation. The concept of alienation in the process of urbanisation and its effects on individuals will be discussed, as well as the changes that modern cities bring about in people and the traces of urban alienation that constitute a stage of this change process will be investigated.

Keywords: Alienation, Urbanization, Modern City, Urban Alienation.

GİRİŞ

Kent, toplumun barınma ihtiyacını karşılamak üzere ortaya çıkan ilk yerleşimlerden, etkisi ulusal sınırların çok ötesine hatta küresel kentlere kadar uzanan geniş bir yelpazede hem kapsamlı tarihsel köklere hem de çok çeşitli çağdaş özelliklere sahiptir. Kentin yalnızca fiziksel

¹ Gümüşhane Üniversitesi, LEE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü ABD, senakels4@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1447-4720.

² Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, emrecengiz@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3854-6215.

bir yapı değil, toplumu birleştirmeye ve ilerletmeye hizmet eden bir unsur olduğu bilinmektedir. Tarım Devrimi, kent tarihinin ortaya çıkışını belirleyen en önemli dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Tarımsal üretimin başlamasıyla birlikte kalıcı yerleşimler bu dönemde oluşmaya başlamıştır. İkinci önemli dönüm noktası, sanayileşmenin bir sonucu olarak kentlerin daha önce görülmemiş oranlarda genişlemesiyle kent nüfusunun hızla arttığı Sanayi Devrimi sırasında meydana gelmiştir. Bu kentli nüfus, aynı kentte yaşayan yabancılar arasında yüzeysel ilişkilerin ortaya çıkması, izolasyon ve yabancılaşma hissine yol açması da dahil olmak üzere çok sayıda zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların aksine Simmel, kent yaşamının kişilik üzerinde yarattığı etkileri ve kent yaşamından kaynaklanan kişilik değişikliklerini incelemeye çalışmıştır. Kentin gelişimi ve evrimiyle ilgili sorunlarla değil, kentsel ortamların bireyleri etkileme ve modern kişiliği şekillendirme biçimleriyle ilgilenmiştir.

Simmel tarafından modernite, kenti kent sakinlerinin hayatında merkezi bir konuma taşımıştır. Ancak bu merkezilik aynı zamanda, çok çeşitli sosyal güçler, tarihi miras, dış kültürler ve teknoloji tarafından şekillendirilen ve giderek karmaşıklaşan bir sosyal çevrede özerkliklerini ve bireyselliklerini korumaya çalışan modern bireyler için temel bir zorluk teşkil etmektedir. Geniş sosyal ağları ve sürekli değişen manzarasıyla kent, bireylere sürekli değişen bir dizi izlenim yaratmaktadır. Sonuç olarak, bireyin kendisini dış çevrenin iniş çıkışlarından, uyumsuzluklarından ve tehlikelerinden koruyabilecek kişisel bir kimlik geliştirmesi gerekmektedir.

Yabancılaşma kavramı ilk olarak bireylerin dünya içinde kendi yerlerini ve amaçlarını sorgulaması ile birlikte tanımlanmaya başlanmıştır. Zaman içinde kavram geliştikçe tanımı ve kapsamı da önemli değişikliklere uğramıştır. Buna rağmen, yabancılaşma konusu, modern söylemde öne çıkan bir konu olmaya devam etmekte ve çağdaş toplumumuzda altta yatan temaların devam eden ilgisini yansıtmaktadır. Yabancılaşma kavramı içsel bir dinamizme sahiptir ve bu nitelik, benzer şekilde dinamik olan bir kentsel çevre içinde yer aldığı anda kendini farklı şekilde gösterir. Bununla birlikte, kentli nüfuslarda kendini gösteren bu duygunun her bireyde aynı derecede görünür olmadığını kabul etmek gerekir. Ayrıca, söz konusu duygunun zaman içinde aynı düzeyde ifade edildiğini kesin olarak söylemek de mümkün değildir. Sonuç olarak, bazı bireylerde bunalma ile kendini gösteren yabancılaşma duygusu, bazılarında yerini engin boşluklara bırakabilmektedir. Bununla birlikte, bireyin yaşadığı kentsel yabancılaşmanın derecesi ne olursa olsun, doğası gereği süresiz olan bu duygu, kentli ile kentsel çevre arasında aşılabilir bir mesafe yaratır. Çünkü yabancılaşma olgusunun temelinde kopuş yatmaktadır.

Yabancılaşma, insanlığın bir kriz içinde olduğu günümüz toplumunun en önemli sorunlarından biridir. Ekonomik anlamda küreselleşen bir dünyanın içinde yaşamış olmak insanlığın diğer tüm değer yargılarında birleşmiş olduğunun bir göstergesi olmaktadır. Din, etnisite, toplumsal ayrışmalar noktasında insanlık bölünmüş durumdadır. İkilik oluşumuna sebebiyet veren yabancılaşma; “ben ve öteki” arasındaki tüm çelişkileri ifade etmektedir (Debnath, 2021:29-30).

Yabancılaşma kavramının öncüsü olarak kabul edilen Hegel’e göre, benlik yabancılaşma yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu durum kendine karşı çıkma ve ayrılma yoluyla keşfetme sürecidir. Eşit olmayan benlik eğitim süreciyle kendini olumsuzlar ve evrensel bir hale gelir. Benliğin eğitimi yabancılaşma anıdır. Tez, antitez ve sentez üzerinden yabancılaşmayı açıklayacak olursak; dünya formu veya tinin öz nesneleşmesi tez, birey tarafından kavranan dünyada yabancılaşmaya neden olan benlik antitez, benlik tarafından yeniden değerlendirilen dünya ise sentezdir (Hatley, 1989:10). Yabancılaşma kavramının gelişimine katkı sunan diğer önemli isimler Feuerbach ve Marx’dır. Her iki isim de yabancılaşma teorilerini sekülerleşme ile ifade etmektedirler. Fakat Marx’ın görüşü

Feuerbach'ın düşüncesine göre daha fazla Hıristiyanlık karşıtı görüş içermektedir. Her ikisi de aydınlanma felsefesine atıfta bulunmaktadır (Hatley, 1989: 13).

Kent ve yabancılaşma arasındaki ilişki, insan uygarlığının kökenlerine kadar uzanan uzun ve karmaşık bir geçmişe sahiptir. Nitekim, tarihsel olaylar çoğu zaman bu iki kavramı algılama biçimimizde derin değişimler için katalizör görevi görmüştür. Ne var ki çağdaş söylemde yabancılaşma, modern çağımızda önemli bir sorun olarak kabul görmeye başlamış ve kent bu olgunun merkez üssü olarak ortaya çıkmıştır. İki teorik perspektif arasındaki bu çelişki, yabancılaşmanın altında yatan nedenleri, yansımalarını ve kentsel bağlamlardaki potansiyel çözümlerini aydınlatmayı amaçlayan araştırma girişimlerini teşvik etmiştir.

Bu makalede Simmel'in yabancılaşma kavramını modern kent yaşamıyla ilişkilendirerek, kentlerin bireylerin kişilikleri üzerindeki etkileri araştırılacaktır. Kent yaşamının bireylerin sosyal ilişkileri, kimlik algısı ve psikolojik refahı üzerindeki etkilerini anlamak modern toplumun temel zorluklarından birisidir. Bu bağlamda, Simmel'in yabancılaşma kavramı, kent yaşamının derinliklerinde yatan dinamikleri anlamamıza ve daha kapsamlı çözümler geliştirmemize yardımcı olabilir. Bu makalede, kent yaşamının bireylerin kişilikleri üzerindeki etkilerini Simmel'in yabancılaşma kavramı bağlamında analiz edilecektir. Bu, modern toplumun karmaşıklığını daha iyi anlaşılmasını ve toplumsal uyumu artıracak stratejilerin geliştirilmesini sağlayacaktır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE: SİMMELE'İN KENTLEŞME VE YABANCILAŞMA PERSPEKTİFLERİ

Simmel bizzat bir kent modeli geliştirmemiş, daha ziyade kent yaşamının kentlilerin kişiliği üzerinde nasıl bir etki yarattığını çözümlenmeye çalışmıştır. "Metropol ve Zihinsel Hayat" (1903) başlıklı makalesinde, insanın var olabilme yolundaki uğraşının tüm insanlık tarihi ile birlikte süregeldiğini ve kentin modern insan hayatında oldukça merkezi bir yer teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Modern yaşamdaki en önemli problem, bireylerin muazzam büyüklükteki toplumsal güçler, tarihsel miras, dış kültür ve teknoloji gibi unsurlar çerçevesinde bağımsızlıklarını ve özgünlüklerini muhafaza etmek için verdikleri çabalara dayandırılabilir. Kent yaşamındaki bireyin içinde bulunduğu psikolojik koşullar, dış ve iç kaynaklı etkenlerin hızlı ve kesintisiz bir biçimde değişim göstermesi sonucunda sinirsel uyarımın yoğunlaşması olarak tarif edilebilir. Bu dış uyaranlar sıklıkla birbirleriyle ve söz konusu bireyin kişilik değerleriyle çatışır. Birçok farklı talebin varlığı sinirsel uyarımı daha da şiddetlendirmektedir. Hızlı bir şekilde art arda sunulan uyaranlar, bireyin içinde bulunduğu durum hakkında detaylı bir biçimde fikir yürütmesine müsaade etmemekte, bu da kent insanından daha az derin bir bilinç düzeyi gerektirmektedir. Bu durum ise, reaksiyon gösterme yeteneğinin zayıflamasıyla sonuçlanır. Kentli bireylerin çok daha çabuk karar vermek zorunda olmalarından dolayı, bu bireyler olaylara kalplerinden çok akıllarıyla tepki göstermektedir. Dolayısıyla rasyonalite, kentsel yaşamın yarattığı baskı karşısında bireysel hayatı korumak gibi bir rol ile donatılmıştır. Kent, aklın olduğu gibi aynı zamanda "para ekonomisinin" de dominant konuma sahip olduğu bir mekândır (Simmel, 1950: 412-4). "Dakiklik, hesaplanabilirlik ve eksiksizlik" olguları, kentsel hayatta var olma biçiminin yaygın karmaşıklığının tezahürleri olmakla birlikte, nitelikleri bir yandan kentsel yaşamı kişileştirirken, diğer yandan yeni bir kentsel kişilik meydana getirmektedir (Özyurt, 2007: 114).

Kentsel yaşamın konusu, kendi çıkarları doğrultusunda yol alabilmek için kentsel yapının gerekliliklerine göre hareket etmek ve uyum sağlamak zorundadır. Kendilerini kent yaşamından izole etmeye yönelik bireyler, nihayetinde antisosyal olarak algılanabilecek davranışlarda bulunmak zorunda kalırlar. Simmel'e göre, kentlerde yaşayanlar arasında yaygın bir temkinlilik ve bezginlik duygusu hakimdir. Kentsel ortamdaki güvensizlik atmosferinin yaygınlığı, nüfus arasında yüksek bir teyakkuz durumuna neden olmaktadır. Bu tür bireyler

daha küçük toplulukların sakinleri tarafından ilgisiz ve empati yoksunu olarak algılanmaktadır (Simmel, 1950a: 417). Simmel'e göre, bu düşmanlık, iticilik ve sosyal yabancılaşma duygusu, yabancılarla iç içe bulunmanın getirdiği risklere verilen doğal bir tepkidir. Simmel analizinde, özgürlük ve yalnızlık kavramları arasındaki bağlantıyı kentsel yaşam çerçevesinde çözümlenmeye çalışmaktadır. Büyük kentsel yerleşimlerde yaşayanların kolektif ihtiyatlı ve umarsız davranışları, bireylere başka hiçbir bağlamda deneyimleyemeyecekleri bir özerklik sağlamaktadır. Bireyler kentsel alanlardaki özgürlük hissini bir sonucu olarak, başka hiçbir bağlamda deneyimlemediği aidiyet eksikliğiyle ilişkili duygular deneyimlemektedir. Özgürlük kavramı ve kozmopolitlik fikri, kentlerin özellikle elverişli olduğu iki özelliştir. Bunun nedeni, kentlerin fiziksel alan bakımından genişledikçe ve nüfusları arttıkça bu iki özelliğe daha elverişli hale gelmeleridir. Simmel'in bakış açısına göre kentli birey bir "yabancı"dır, çünkü kendi davranışlarını özgün görememekte ve içsel bir bölünme sergilemektedir (Simmel, 1950a; 1950b).

Georg Simmel yabancılaşma kavramını ele alırken sadece bireyi değil, toplumsal ilişkileri ve kültürü de göz önünde bulundurmıştır. Simmel, konuyla ilgili yazılarında, kavramın kendisini tartışmadan önce "yabancı"nın neyi ifade ettiğini karakterize etmiştir. Simmel'e göre yabancı, bir topluma kısa bir süreliğine gelip sonra ayrılan geçici bir birey değildir. Bunun yerine, birey toplumda kalmaya devam ettiği ölçüde o toplumun ayrılmaz bir üyesi olarak benimsenmelidir. Simmel, toplumun yabancı olarak algıladığı kişilerle yalnızca geçici ve sınırlı bir etkileşim biçimi olarak gördüğü ve üstünkörü olarak nitelendirdiği bir ilişki biçimini benimseyebileceğini vurgulamıştır. Bu bireyleri toplumsal dokuya entegre etmenin etkili yolunun ticari faaliyetler olabileceğini öne sürmüştür. Bu doğrultuda Simmel, bir yabancı için en uygun mesleğin tüccarlık olduğunu iddia etmektedir (Simmel, 2009: 149). Georg Simmel, toplumsal yabancılaşma analizinde, toplumun kendi kendine yeten, takasa dayalı bir sistemden, ihtiyaçları için dış kaynaklara dayanan bir sisteme dönüşümünü analiz etmektedir. Analizi sırasında, paranın kültür üzerindeki etkisini ve "yabancılaşmış" olarak nitelendirdiği modern kültürün bozulmasını vurgulamıştır. Hem varlık hem de değer insan zihninin yaratımlarıydı. Simmel, maddi nesnelerin ve insanların parasal mübadele yoluyla değerlendirilmesinin, bu varlıkların metalara dönüşmesiyle sonuçlandığını ileri sürmektedir. Simmel, bireyin öznel kimliğini kaybetmesiyle karakterize edilen bu toplumsal yabancılaşma sürecinde, modern bireyin toplumsal normlar tarafından kendisine atfedilen rolü benimsemek adına bireyselliğinden feragat ettiğini öne sürmüştür. Dolayısıyla bireyin bu öznel kültürü, kolektifin nesnel kültürünün altında kalmıştır ve Simmel bu durumu "Kültürün Trajedisi" olarak adlandırmıştır (Jung, 1995: 67). Bu oluşum içerisinde, bizzat kültürün kaynağı konumundaki birey, zamanın spesifik bir aşamasında mevcut bir kültürün içerisine doğmakta ve kurulu düzenin ayrılmaz bir bileşeni konumuna dönüşmektedir. Ancak bu süreç, daha sonra insanlığı hem doğal kökenlerine hem de sonradan geliştirdiği kültürel düzene yabancılaştırdığı bir ikileme yol açmıştır (Kiraz, 2011: 49-50). Ayrıca Simmel, Sanayi Devrimi'nin yabancılaşma süreci üzerindeki etkisini değerlendirirken, hızlanan kentleşmenin ve kalabalıklaşan kent nüfusunun bu olguya nasıl katkıda bulunduğunu ele almıştır. Bu modernleşme ortamında hem toplumsal hem de ekonomik yapıların önemli değişimler geçirdiğini, giderek daha karmaşık hale geldiğini ve bireyselliğin artık ikinci plana itildiğini öne sürmüştür. Sanayi Devrimi sonrası kent nüfuslarının arttığı ve özellikle de metropollerin nüfuslarının dramatik bir şekilde arttığı görülmektedir. Metropol hayat tarzı içerisinde birey, kendisini kent hayatından ve değişen sosyal ilişkilerden yalnızca kendisi haricindekileri değersizleştirerek koruyabilecek duruma gelmektedir. Böylelikle metropol hayat tarzında birey kendi iç dünyasına çekilecektir. Kalabalık kentlerde meydana gelen bireyin sadece kendi rolüne bürünmesi bireyin kendisini ve diğerlerini tanıma yeteneğine zarar vermektedir.(Tekin, 2012: 31).

2. KENTLEŞME VE YABANCILAŞMA İLİŞKİSİ

Kentler bireyler üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı bir etki yaratmaktadır. Ayırt edici nitelikleri bireyler üzerinde direkt bir etki yaratırken, sosyal yapılar üzerinde ve geleneksel normların etkisizleştirilmesi yoluyla modern toplumların oluşturulmasındaki etkileri dolaylı bir etki yaratmaktadır. Toplumsal yapı kent aracılığıyla yapılandırılırken, birey de bu toplum içinde yaşamını sürdürmektedir. Her zaman topluluklar halinde yaşayan bireyler doğaları gereği bir diğeriyle devamlı olarak bir iletişim içerisinde. Bu devingen karşılıklı iletişim, aralarında bir ortak payda oluşturan bazı değer ve davranışların meydana gelmesine yol açmaktadır (Coştu, 2009: 117). Kentsel yaşamı karakterize eden karmaşık kurallar dizisi, kentli bireyler üzerinde belirgin bir biçimde zorlayıcı bir etkiye neden olmaktadır. Ne var ki, kentte özgürce yaşama ve kentsel fırsatlardan tam anlamıyla yararlanma kapasitesi, kişinin bu kural ve normlara uyma becerisine bağlıdır (Şimşir, 2021: 63).

Sanayideki önemli büyümenin bir sonucu olarak ortaya çıkan kentleşme sürecindeki hızlanma, toplumsal düzende ve toplumsal davranışlarda radikal dönüşümlere zemin oluşturmuştur. Bu değişim süreci, önceden var olan toplumsal yapıyı derinden etkileyerek köklü bir dönüşüme yol açmıştır. Kentleşme faaliyetleri hızlandıkça, modernleşme süreci geleneksel toplumsal yapıda bir dönüşüm başlatmıştır (Suğur, 2011: 139). Modernliğe geçiş süreci, bu toplumsal düzenin sanayileşmesiyle önemli ölçüde hızlanmış ve bireyselleşme de artış görülmüştür (Şimşir, 2021: 54). Dahası, kentleşme ve medenileşme ile karakterize edilen modern dünya, bireyin kazandığı rasyonellik, özgürlük, eşitlik ve yenilikçiliğin yanı sıra çok sayıda çelişki, ikilik, belirsizlik ve ayrışmayı da gündeme taşımıştır (Özer, 2016: 15).

Coğrafi olarak kent merkezlerinden uzak olan kırsal kesimdeki bireylerin kurdukları ilişkilerin daha fazla samimiyet ve yakınlık sergilediği gözlemlenebilir. Bu bireyler birbirleriyle düzenli olarak etkileşim halindedir. Dolayısıyla, bu toplumsal düzende, yeni katılan vatandaşlara yönelik olarak temkinli ve çekingen bir yaklaşım sergilenmekte, bu da nispeten içe dönük bir sosyal ortamın oluşmasına yol açmaktadır. Kırsal bölgelerdeki durum, diğer yerlerde gözlemlenenden önemli ölçüde farklıdır. Kentsel alanlarda birincil odak noktası sanayi ve ticarettir. Sonuç olarak, kişiler arası ilişkiler ağırlıklı olarak bireyin rolü tarafından şekillendirilir. Bu tür ilişkiler doğası gereği daha az otantik ve sahicidir (Şimşir, 2021: 54). Bu bağlamda, kentleşme ve yabancılaşma arasındaki ilişkinin iki yönlü olarak değerlendirilebileceği söylenmelidir. Bu unsurlardan biri, kentsel yaşam ve kentsel ilişkilerden kaynaklanan yabancılaşma; diğeri ise kırsal alanlardan kentsel yerleşimlere göçle birlikte gerçekleşen yabancılaşmadır (Aybar, 1995: 46). Yabancılaşmanın nedenleri, özellikle kentsel alanlarda ikamet eden bireyleri etkilediği için, çeşitli faktörlere bağlanabilir. Bunlar arasında, bireyin belirli bir yapı içindeki rolüne bağlı olan sosyal ilişkileri, tek tip toplumsal yapıların yaygınlığı, doğal süreçlerin ertelenmesi, çevre kirliliğindeki artış gibi nedenler sayılabilir. Böyle bir ortamda bireyde bir izolasyon gereksinimi baş gösterdiği ve bunun da ikamet ettikleri şehre karşı bir yabancılaşma duygusuna yol açtığı gözlemlenebilir. Kırdan kente göç eden bireyler için de benzer bir anlatı kurgulanabilir. Kentsel ve kırsal yaşam tarzları arasındaki farklılık ve zıt kültürel normlar, köyden kente göç eden bireyler için zorluklar teşkil etmektedir. Bu farklılıklar, daha sonra kentsel çevrelere yabancılaşma hissetmelerine yol açabilmektedir (Şimşir, 2021: 54). Dolayısıyla kent, insanların kendilerini kopuk ve yalıtılmış hissettikleri düşmanca ve yabancılaştırıcı bir ortam olarak algılanmaktadır. Kent, sakinlerinin hayatta kalabilmeleri için onları kentsel normları benimsemeye zorlamakta, ancak aynı zamanda yabancılaşmış kalmalarını da beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak, kentsel alanlarda yaşayanlar giderek birbirlerinden ayırt edilemez hale gelmekte ve bireysel olmaktan ziyade kolektif olarak belirlenen davranışlar sergilemektedirler. Bunun neticesinde, bireyler derin bir yerinden edilmişlik ve yorgunluk hissi yaşamaktadır (Kızılcelik, 2000: 17).

Birey bir kez yabancılaştığında, her şeye ve herkese karşı yabancı bir tutum sergilemeye başlamaktadır. Kendilerine, toplumlarına, kentlerine ve dahası dış nesnelere bile yabancılaşmaya başlamaktadırlar. Bir kişi kendine yabancılaştığında, etrafındaki dünyaya da yabancılaşır. Bu kendine yabancılaşma süreci nihayetinde benliğin çözülmesine ve giderek yok oluşa yol açmaktadır. Dahası, zaten çevresine yabancılaşmış bir birey kendini kente aidiyet içinde hissedememekte ve sadece bedenen var olmanın dışına çıkamamaktadır (Şimşir, 2021: 63-64). Neticede, geleneksel değerleri ile modern benlik kavramları arasında sıkışan bireyler, her ikisine de ait olamamakta ve zamanla kendi özüne yabancılaşmaktadır (Kızılcılık, 2000: 121). Üstelik kentsel ortamların kişiler arası bağların oluşturulmasında önemli güçlükler yarattığı belirtilebilir. Öte yandan, kentsel alanlardaki rekabet ve çıkar ilişkileri izolasyon ve yabancılaşma duygularına yol açabilmektedir. En genel anlamda, insanlar toplum tarafından kendilerine empoze edilen ve kimliklerini şekillendiren kuralların bir sonucu olarak belirli davranışsal özellikler edinirler (Coştu, 2009: 135). Yani modern kentlerin iletişim ve duygusal bağ gibi özellikleri, insanlığın özünü aşındırma potansiyeline sahiptir ve bu da fiziksel olarak var olan ancak duygusal olarak kopuk bireylerin yaratılmasıyla sonuçlanmaktadır (Şimşir, 2021: 64). Endüstrinin giderek büyümesi kentsel alanlarda nüfus artışını hızlandırarak kentleşme olgusunun ivme kazanmasını tetiklemiştir. Bu sürecin bir sonucu olarak, kentsel alanlara göç edenler bir yabancılaşma duygusu yaşamakta ve zamanla kente karşı yabancılık hissetmektedir. Öyle ki, kent ortamına uyum sağlamakta güçlük çeken bireyler, kentten beledikleriyle aynı şeyleri bulamamaktadırlar (Görmez, 1991: 81). Bunun sonucunda da kişiler depresyona girebilmektedir.

Hızlanan kentleşme sürecinin bir neticesi olan yabancılaşma duygusunu yaşayanlar sadece kente göç eden bireyler olmamakta, kentler de bu dönüşümden önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Esasen doğaya yabancılaşmış vaziyette olan kentler, söz konusu sürecin bir sonucu olarak doğadan giderek daha fazla uzaklaşmaya başlamıştır. İnsan akışını ağırlamak için binaların inşa edilmesi, doğal mekanların gün aşırı zarar görmesine yol açmaktadır. Hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak, doğal dünyadan tamamen kopuk bir çevrede yaşamak zorunda kalan bireyler, özel alanlarına karşı yapılan ihlaller, çevre ve gürültü kirliliği ve mahrumiyet bölgelerini de kapsayan " tabandan tavana" olarak tanımlanabilecek bir yaşam tarzına giderek daha fazla maruz bırakılmışlardır. Öte yandan, yoksulluk da dahil olmak üzere pek çok etmen neticesinde bireyler kentsel çevrelerine, kendilerine ve topluma karşı mesafeli hale gelmişlerdir (Demirer ve Özbudun, 1999: 32). Diğer yandan söz konusu süreç, güvensiz ilişkilerin ve sosyal sınıf farklılıklarının şiddetlenmesine bağlı olarak bireylerin yabancılaşması sonucunu doğurmuştur (Şimşir, 2021: 65-66).

Sonuç olarak, kentleşme süreci, kentsel ortamlarda tipik olarak gözlemlenen davranışların dönüşümüyle sonuçlanmıştır. Bu durum, bireyler arasındaki sosyal dinamiklerde kayda değer bir değişime yol açmış ve bireyler arasındaki mesafe duygusu artmıştır. Zaman içinde, birbirlerine fiziksel olarak yakın olan bireyler arasında kademeli olarak çatlaklar meydana getirmiştir. Hemşerileriyle en temel insani ilişkileri bile kuramayanlar, zaman içinde birbirlerine karşı giderek daha kayıtsız hale gelmiş ve kendi kişisel dünyalarına sığınmışlardır. Kırsal bölgelerden kentlere göç edenler, geleneksel adet ve uygulamalarına kentli meslektaşlarına kıyasla daha bağlı olma eğilimindedir. Bu durum, yenilikleri benimseme konusunda isteksizlikle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla bu eğilim, yenilikleri benimseme konusunda isteksizliğe yol açmaktadır. Ayrıca, kırsal çevrede katı normların ve geleneklerin varlığı, yaygın bir sosyal kontrol aygıtıyla birleştiğinde, bireyin davranışsal ve duygusal eğilimi üzerinde kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır. Birey, kendi kimliğini en basit şekilde ortaya koyabileceği ortamdan oldukça uzakta yer almaktadır. Sonuç olarak, böyle bir yaşam tarzından sosyal uyumun asgari düzeyde olduğu, geleneklerin öneminin azaldığı, sosyal gözetimin yeterince katı olmadığı ve kişiler arası bağlantıların öncelikle ikincil nitelikte olduğu kentsel

bir ortama geçiş yapanlar derin bir yabancılaşma duygusunu deneyimlemektedir. Bu tür bireyler kent yaşamına uyum sağlamada önemli zorluklarla karşılaşır. Kendilerini kırsalda yetişme gelenekleri ile kentsel yaşamın talepleri arasında hapsolmuş halde bulan bu kişiler, kentsel yaşamın sunduğu sosyal ilerleme ve kültürel zenginleşme fırsatlarına da yabancı kalmaktadır (Görmez, 1991: 81).

3. MODERN KENT VE YABANCILAŞMA

Aydınlanma dönemi, ardından gelen devrimler ve icatlarla birlikte, insanlık tarihinde önemli bir gelişime imza attığı kabul edilmektedir. Bu gelişme, bireyin özgürlüğünü kazanması ve kamusal bilincin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu farkındalık durumuna eşlik etmek suretiyle kentsel alanlar, sakinlerinin yaşamlarını kolaylaştırmak için önemli değişimler geçirmiştir; işe, kültürel faaliyetlere ve sosyal etkileşime daha kolay erişim sağlanmıştır. Bu değişikliklerin sosyal katmanlar arasında dengesiz dağılımına rağmen, kentsel alanlar hızlandırılmış bir modernleşme sürecinden geçmiştir. Modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan çok boyutlu bir zenginleşme yaşanırken, aynı zamanda bir yabancılaşma durumu yaşanmaya başlamıştır. Deyim yerindeyse, yabancılaşmanın birincil aşaması sanayileşme sonrası kenttir ve bu sürecin öznesi de kentlidir (Özer, 2016: 9).

Kentlerin büyümesi, modernleşmesi ve ekonomik olarak zenginleşmesi aynı zamanda içinde yaşayan insanların da dönüşümüne neden olmuştur. Toplum olgusu insan bağlamında bir dönüşüm geçirirken, kamusal kavramı da benzer bir dönüşümü önce insan, sonra da kent düzeyinde yaşamıştır. Bireylerin yalnızca kendi çevreleri ve aileleriyle iç içe olduğu modern öncesi dönemin aksine, modern dünya, bireylerin farklı geçmişlerden gelen bireylerle etkileşim içinde olabilmeleri için kamusal alanlarda sosyal deneyim kazanmalarını gerektirmektedir. Marx'ın ifadesiyle "modern olmak, katı olan her şeyin buharlaştığı bir evrenin parçası olmaktır". Modern çağın bu çelişkili, düalist durumu, yabancılaşma deneyiminde kilit bir faktör olarak tanımlanmıştır (Özer, 2016: 18-19). Çağdaş kentsel ortamlarda yabancılaşma olgusu, bireylerin yakın çevrelerinden ve sosyal ağlarından kopma eğilimi olarak tanımlanabilir. Bu tür bir yabancılaşma, anomi duygusuna, kişisel ilişkilerin zayıflamasına ve sosyal bağların azalmasına neden olabilir. Sonuç olarak, çağdaş kentleşmenin yabancılaşma teorisi üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Bireylerin kentsel alanlara göçü ve kentlerin hızla büyümesi Simmel'in yabancılaşma kavramını güçlendirebilir. Simmel, modern dönemde aidiyet duygusundan yoksun bir toplumun ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu durum, siyasi, sosyal, dini, tarihi ve kültürel bağların zayıflamasıyla kanıtlanmaktadır (Uzun, 2022: 41-42).

Kent, geleneksel ve sıhhi bir ortamdan modern yaşam tarzının etkisiyle daha fazla mekanize bir alana doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, yaşamda değişikliklere yol açarken, insan merkezli bir bakış açısı yerine insana daha araçsal bir yaklaşımın benimsenmesine de neden olmuştur. İnsanlığın modern yaşamı şekillendirmediği, aksine modernitenin güçlerine bağımlı hale geldiği söylenebilir. Örneğin, ait olmadığımız, çevreye katkıda bulunmadığımız ve herhangi bir etkide bulunmadığımız bir yerde yabancıyız. Kendi evlerimizin sakinleri olarak, kendi çevremizin yabancıları değiliz. Ancak, başka bir konutu ziyaret ettiğimizde, bu konutun oluşumunda hiçbir etkimiz olmamasına rağmen, geçici bir aidiyet duygusu yaşarız. Ancak bu durumun oluşturduğu yabancılık hissi bir çeşit huzursuzluk yaratmaktadır. Bu bağlamda, modern yaşamın çevremizdeki dünya ile ilişkimiz üzerinde derin bir etkisi olduğu çok sayıda akademisyen tarafından tartışılmıştır. Çağdaş toplumda, ev sahipliği kavramı artık evrensel bir olgu olmaktan çıkmış, insanların kendi konutlarının sahibi olduğu fikrinin yerini, insanların işgal ettikleri evlerde sadece misafir oldukları fikri almıştır. Bu fikir, bazı yorumcular tarafından, bireylerin kendilerini çevrelerindeki ortamın taleplerine tabi buldukları dayatılmış bir yaşam tarzının sonucu olarak tanımlanmaktadır. Modern yaşamın şekillendirilmesi, insanın doğadan soyutlanarak beton ve çelikten yapılmış bir yaşam alanına

sıkıştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, bireyin hem kendisine hem de çevresine yabancılaşması sonucunu beraberinde getirmiştir. Modern çağda insanın yabancılaşmasını çeşitli açılardan ele almak mümkündür. Bu konuda iki ana durum üzerinde durulabilir; birincisi, çağdaş metropolde bireyin kayboluşu ve ikincisi, doğal dünyaya karşı yaşanan yabancılaşmadır. Hem modern yaşamın sakinleri hem de içinde buldukları kentler her gün bir nevi soğuk ölüm halini deneyimlemektedir. Bu deneyim ise, çevrelerindeki dünyaya yabancılaşmanın bir biçimi olarak gözlemlenebilir (Coşkun, 2009: 918-920).

Georg Simmel, modernleşmenin yol açtığı radikal toplumsal değişimleri bireyin psikolojik yapısı ve toplumsal ilişkileri çerçevesinde incelerken, yapısal değişimin neticesinde geleneksel toplumsal kalıpların belli bir ölçüde çözülmesi ya da etkisini yitirmesiyle birlikte bireyin önceki toplumsal yapıların kısıtlamalarından kurtularak önemli ölçüde özgürlük kazandığını ileri sürmektedir. Buna karşılık kendi ayakları üzerinde durabilen birey, kendisini çevreleyen toplumsal yapılarla, özellikle de bu yapılar bürokratik örgütlerin egemenliğindeyse, gerçek ilişkiler kurmakta güçlük çekmektedir. Bu kurumlar, geleneksel toplumlardan farklı olarak, bireyler arasındaki etkileşimi daha fazla teşvik etse de, antik ilişkilerde buna karşılık gelen bir yoğunluk kaybı yaşanmış ve sonuçta bireylerin bu kurumlarla ilişkileri tamamen arasal ve resmi bir nitelik edinmiştir (Loo ve Reijen, 2006: 19).

Georg Simmel çalışmasında, sosyal farklılaşma sürecinin etkileşim kalıplarında iki temel fark yarattığı sonucuna varmıştır. Birincisi, Simmel'in deyişiyle grup oluşumunun temel ilkesi değişime uğrar ve organik bir ölçütten rasyonellik ölçütüne doğru hareket eden bir değişime uğramasıdır. İkinci olarak, sosyal farklılaşma olgusu bir bireyin ait olabileceği grupların çoğalmasına sebebiyet verebilir. Grup üyeliği organik bir kritere bağlı olduğunda, bir bireyin ait olduğu grupların sayısı sınırlı olmaktadır. Bununla birlikte, çağdaş toplumlarda bireyler sıklıkla çok sayıda gruba üye olmakta ve bilinçli karar alma süreçlerine katılmaktadır (Turner vd., 2010: 292-293; Kaya, 2012: 117-118). Sosyal normların dönüşümü ve topluluk dinamiklerinin yeniden yapılandırılması, kolektif çabalara bireysel katılımın giderek daha fazla vurgulanmasıyla birleştiğinde, rekabetçi ve çatışmacı dinamiklerin yanı sıra bireysel kişilikler üzerinde psikolojik baskıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilhassa, metropol hayatının baskıları ve paranın işlevselliğinin iktisadi hayattaki sosyal içerimleri, bireylerin zihinsel ve psikolojik yapıları üzerinde kayda değer bir etki yaratmıştır. Simmel'e göre, metropol hayatına mahsus bir birey profilinin psikolojik açıdan ayırt edici karakteri, iç ve dış etkenlerdeki hızlı ve amansız değişimin birleşiminden ötürü ortaya çıkan sinirsel uyarımın yoğunlaşmasına bağlanabilir. Daha küçük topluluklardaki psikolojik yaşamın duyuşal temellerinin aksine, kentler çok büyük bir farklılık sunmaktadır. Davranış değişikliği gerektiren kentsel ortamlarda, bireyler duyuşal tepkilerinden ziyade bilişsel yetenekleriyle tepki verme eğilimindedir. Bunun sonucunda rasyonelite, metropolün ezici etkisine karşı bir koruma olarak algılanmakta ve zihnin çok çeşitli yönlerde gelişmesini sağlayarak birbiriyle bağlantılı çok sayıda olguyu kapsamaktadır (Kaya, 2012: 118).

Simmel, modernite bağlamında insan tiplerinin evrimini incelemenin yanı sıra, kentsel ortamlardaki toplumsal farklılaşmanın insan psikolojisi üzerindeki etkisini de göz önünde bulundurmaktadır. Dakiklik, hesaplanabilirlik ve bütünlük olguları, metropolün kendine mahsus varoluş tarzının baskınlığı ve kompleksliği tarafından hayata empoze edilir (Simmel, 2005: 172). Simmel, metropolün ve para ekonomisinin yorgun ve aptal bir insan figürü yarattığını öne sürmektedir. Bunu da hızla değişen ve çok kısa aralıklarla birbirini iptal eden algısal uyaranlara bağlamaktadır. Öte yandan, bu olgu metropole ait bir zihniyetin yaygınlaşmasına da yol açmaktadır (Simmel, 2005: 173).

SONUÇ

Kentler sosyal, coğrafi, ekonomik ve kültürel özellikleri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Ancak tarihsel olarak kentleşmeyi etkileyen temel faktörlerden biri sanayileşmenin ulaştığı seviye ve sanayi devrimi olmuştur. Birçok sorunu beraberinde sürükleyen bu yeni gelişmelerin ortaya çıkışı, akademik çalışmaların başlıca konularından biri haline gelmiştir. Modern kentin, geleneksel kentsel yerleşimlere kıyasla yapısal ve sorun odaklı olarak çok daha farklı bir profil sergilediği açıktır. elenksel kent, kendi içinde kültürel ve ahlaksal açıdan çeşitli alanlara ayrılmaktadır. Kentleşmenin bir sonucu olarak bu alt bölgeler arasındaki sınırlar aşınmış ve kentsel bütünleşme kapsayıcı bir hedef olarak benimsenmiştir. Kent içindeki geleneksel sosyal ve ahlaki sınırların çözülmesi ve bunu takiben kentsel alanlardaki demografik yoğunlaşma, kent sakinlerinin artık birbirlerine yabancı olduğu bir durumla sonuçlanmış ve ahlaki kontrolü zorlu bir çaba haline getirmiştir.

Sanayileşmenin ortaya çıkışı, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden insan sayısında önemli bir artışa yol açarak büyük kentlerin oluşmasına yol açmıştır. Buna paralel olarak, teknolojinin hızla ilerlemesi geleneksel toplumsal yapıyı ve onun altında yatan değerleri zayıflatmıştır. Dahası, birey odaklı bir dönüşüm geçiren aile de önemli bir sarsıntı yaşamak durumunda kalmıştır. Bu dönüşüm daha sonra toplumun geneline yayılmıştır. Büyük kentlerde yaşama deneyimi, insanlara yüzlerce yıldır süregelen geleneksel değer yargılarını ve beraberinde getirdikleri toplumsal değerleri sürdürmenin imkânsız olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Simmel kentliliği analiz etmiş ve modern kentlerin aslında anormal bir durumu değil, yeni ve farklı bir yaşam biçimini temsil ettiğini gözlemlemiştir.

Günümüzde yabancılaşmaya neden olan koşulların, içinde yaşadığımız kentsel alanlarda bulunduğu bir gerçektir. Metropollerin çoğalmasıyla birlikte, kentliler de buna eşlik eden dönüşümlere maruz kalmaktadır. Ayrıca, çağdaş kent sakinleri arasında yeni geleneklerin benimsenmesi, yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dahası, yabancılaşma kavramı modern bireylerin karşı karşıya kaldığı yaygın bir sorun haline gelmiştir. Özetleyecek olursak modern metropol yaşamının makro düzeyde birçok dinamiği beraberinde getirdiği söylenebilir. Bunlar arasında rekabet olgusu, özelleşmenin ortaya çıkışı, kişisel bağımsızlık kavramı, hayata entelektüel bir yaklaşım, para ekonomisi, bireysellik kavramı ve geleneksel biçim ve değerlerden uzaklaşma sayılabilir. Bu makro düzeydeki dinamiklerin yanı sıra, modern metropol yaşamı bir dizi duygusal ve öznel deneyimi de beraberinde getirmektedir. Bunlar arasında kayıtsızlık, hayata temkinli bir yaklaşım, dünyadan bıkmışlık hissi, kişisel bir tarzın geliştirilmesi sayılabilir. Kişisel özgürlük ve bireyselleşme gibi unsurların metropolün kişisel gelişim için olumlu yönleri olduğu ve metropolün nesnel kültürünün bireyler üzerinde öznel kültürden daha büyük bir etkiye sahip olduğu sonucuna varabilirsek de, metropol yaşamının çeşitli kişisel yaşam biçimlerine yönelik tehdidi bu yargıyı yeniden gözden geçirmemize yol açabilir. Dolayısıyla, Simmel'ci doğrusal yaklaşım, bireyselliğe ve özgürleşmeye elverişli toplumsal ortamın, paradoksal bir biçimde, aynı ideallere yönelik derin bir tehdit kaynağı olduğunu ileri sürmemize olanak tanımaktadır. Birey, kendisini her türlü gelişmeden, tinsellikten ve değerden mahrum bırakan ve bunları öznel formlarından tamamen nesnel bir yaşam formuna dönüştüren devasa bir şeyler ve güçler sisteminin önemsiz bir parçası haline gelmiştir. Modern kentlerin, bu kültürel normların içinde geliştiği ve anlamlı bir kişisel yaşamın varlığını etkili bir şekilde ortadan kaldıran birincil ortam olduğu açıktır. Sonuç olarak Simmel'in yabancılaşma kavramı, kent yaşamının bireyler üzerindeki etkilerini anlamamızı sağlarken, aynı zamanda kentlerdeki sosyal ilişkilerin doğasını da aydınlatmaktadır. Bu nedenle, kentsel yaşamın bireylerin kişilikleri üzerindeki etkisini anlamak ve bu etkiyi yönetmek amacıyla etkili stratejiler geliştirmek için bu kavramı dikkate almak büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aybar, Ş. (1995). Yabancılaşma ve Yabancılaşmanın İş Tatmini Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coştu, Y. (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3.
- Debnath S. (2021). Feuerbach's Concept of Religious Alienation and its Influence, *Tattva-Journal of Philosophy* 2021, Vol. 13, No. 1, 29-42.
- Görmez, K. (1991). *Şehir ve İnsan*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Hatley K. (1989). The Development Of The Concept Of Alienation From Hegel To Marx: Its Relationship To The Perennial Philosophy, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Graduate College of the Oklahoma State University.
- Jung, W. (1995). *Simmel yaşamı, sosyolojisi, felsefesi*, çev. Doğan Özlem. Ark Yayınevi.
- Kaya, M. (2012). Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları, *Birey ve Toplum*, Cilt:2, Sayı:4, 111-132.
- Kızılcılık, S. (2000). *Sosyoloji Yazıları II*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Kiraz, S. (2011). Yabancılaşma sorunu ve Hegel, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Loo, Hans Van Der, Willem Van Reijen (2006). Modernleşmenin Paradoksları. (Çeviren: Kadir Canatan). İstanbul: İnsan Yayınları
- Özer, G. (2016). Modern Kentte Yabancılaşma: 19. Yüzyıl Paris'i ve 21. Yüzyıl İstanbul'undan Deneysel Kesitler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, E. (2010). Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi, *İdealkent*, Sayı:1 (Mayıs). 444-447.
- Özyurt, C. (2007). YirminciYüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı:18, s.111-126.
- Simmel, G. (2005). Metropol ve Zihinsel Yaşam. *Şehir ve Cemiyet*. (Çeviren: AhmetAydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık, 167-184.
- Simmel, G. (2008). *Moda Felsefesi. Modern Kültürde Çatışma*. (Çevirenler: T.Bora-N.Kalaycı-E.Gen). (5.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 103-134.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*, çev. Tuncay Birkan. Metis Yayıncılık.
- Simmel, G. (2009). Metropol ve Zihinsel Hayat. *Bireysellik ve Kültür içinde* (317-329). Metis Yayınları
- Simmel, G. (1950a), The Metropolis and Mental Life, (In.) The Sociology of.
- Suğur, S. (2011). Klasik Sosyoloji Tarihi. *Eskişehir*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını
- Şimşir, B. Z., (2021). Yabancılaşma Kavramı Ekseninde Kente Yabancılaşma Algısını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma: Karaman İl Merkezi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tekin, Ö. A. (2012). Yabancılaşma ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler: Antalya Kemer'deki beş yıldızlı otel işletmeleri çalışanları üzerinde bir uygulama. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- Turut, H., Özgür, E. M. (2018). Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak, Ege Coğrafya Dergisi, Cilt:27, Sayı:1, 1-19.
- Turner, Beeghly, Powers, Jonathan H., Leonard, Charles H. (2010). Sosyolojik Teroinin Oluşumu (Çeviri: Ümit Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Uzun, Ö. (2022). Kentsel Mekanda Yaşanan Yabancılaşma Bağlamında Kamusal Sanatın Yeri ve Önemi, İzmir Kıyı Bandı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

SAĞLIKTA DEĞİŞİM YÖNETİMİ MODELİ VE MALİYET İLİŞKİSİ: BİRİNCİL BASAMAK SAĞLIK HİZMETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Gülşah KAZAK¹

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KAZAK²

Özet

Değişim tüm sektörler için zor bir süreçtir. Sürekli değişim içinde olan organizasyonlar açısından içerisinde buldukları pazarda rekabet avantajını korumaları, yeni teknolojileri benimsemeleri, kalitelerini iyileştirme gibi süreçlerde değişim ile başa çıkmak ve örgütü bu değişime geçiş sürecinde dinamik tutmak oldukça önemlidir. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde değişim sürecinin yönetimi büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu değişimlerin uygun ve sistematik bir şekilde yürütülmesi, hem örgütsel performansın iyileştirilmesiyle hem de sağlık hizmetlerinin etkinliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Ancak, değişim süreci zorludur ve birinci basamak sağlık hizmetleri yöneticileri için ciddi zorluklar yaratmaktadır. Nüfusun yaşlanması ve artan maliyetler karşısında günümüz sağlık sistemlerinde entegre sağlık hizmetlerinin sunumundan hastalık yönetimine kadar sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasındaki güçlüklerin giderilmesinin en etkili yollarından biri, güçlü bir birinci basamak sağlık hizmeti altyapısına sahip olmaktır. Çalışmada birincil basamak sağlık hizmetlerinde değişim yönetimi ve maliyet arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değişim Yönetimi, Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri, Maliyet

CHANGE MANAGEMENT MODEL IN HEALTH AND COST RELATIONSHIP: EVALUATION OF PRIMARY HEALTH CARE SERVICES

Abstract

Change is a difficult process for all sectors. For organisations that are in constant change, it is very important to cope with change in processes such as maintaining competitive advantage in the market they are in, adopting new technologies, improving their quality and keeping the organisation dynamic in the transition to this change. Management of the change process in primary health care services is of great importance. Because the appropriate and systematic execution of these changes is directly related to both the improvement of organisational performance and the effectiveness of health services. However, the change process is challenging and creates serious difficulties for primary health care managers. In the face of population ageing and increasing costs, one of the most effective ways to overcome the difficulties in meeting health needs from the provision of integrated health services to disease management in today's health systems is to have a strong primary health care infrastructure. In this study, the relationship between change management and cost in primary health care services was evaluated.

Keywords: Change Management, Primary Health Care, Cost

GİRİŞ

Küresel sağlık reformları, artan sağlık bakım maliyetleri ve karmaşık sağlık koşullarını yönetmek amacıyla sağlık politikası gündeminde önem kazanmaktadır. Birçok ülke, hastane

¹ Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, gulsah.kazak@afsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1972-0820.

² Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bolvadin Sağlık Hizmetleri MYO, mustafa.kazak@afsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7593-9050.

bakımının maliyetini azaltmak ve nüfus sağlığını iyileştirmek için Birincil Basamak Sağlık Hizmetine önem vermektedir. Ancak bu hizmetin farklılıkları ve karmaşık yapısı, oluşabilecek değişikliklerin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Birincil Basamak Sağlık Hizmeti sistemlerinde değişim, artan sağlık hizmeti talebi ve maliyet baskılarına çözüm üretebilmek için sürekli olarak değişimlere ve yeniliklere ihtiyaç duymaktadır. Bu tür karmaşık ortamlarda değişim yönetimi, reformların anlaşılması, kabul edilmesi ve başarılı bir şekilde uygulanması için önemlidir (Adedeji vd., 2022). Örgütsel değişimi yönetmek, yöneticilerin önemli bir sorumluluğudur. Özellikle kamu sağlığı örgütlerinde değişimi sistematik şekilde yönetmek, örgütsel performansı iyileştirebilmektedir. Ancak, değişim süreci zordur ve yöneticiler için çeşitli zorluklar doğurmaktadır. Yöneticiler, çevresel etkilere yanıt verme ve değişim sürecinde liderlik sağlama konusunda artan bir baskı altında kalabilmektedir (Thompson, 2010). Sağlık hizmetlerinin temelini herkese eşit, kaliteli ve ekonomik hizmet sunulabilmesi ancak etkin kaynak kullanımı ile mümkün olabilmektedir. Bu süreçte hem hizmet temel amacı gereği hem de değişimlerin yönetilmesinde maliyet yöneticilerin karar almasında, planlama ve denetim sürecinin yönetilmesinde önemli bir yerde olmaktadır (Varol ve Ağırbaş, 2005). Dünyadaki tüm ülkeler ve hatta aynı ülke içindeki farklı bölgelerin coğrafi, sosyal ve ekonomik koşulları, sağlık hizmetlerinin bütünleştirilmesi için farklı yöntemlerin uygulanmasını gerektirebilmektedir. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler, zamanla yeni hizmet türlerinin ve mesleklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayarak, sağlık sistemlerinde yeni örgütlenme modellerini ve iş birliklerini zorunlu hale getirebilmektedir (Hayran, 2024: 76). Bu nedenle, birincil basamak sağlık hizmetleri sabit bir uygulama olarak değil, sürekli değişim ve uyum gerektiren dinamik bir süreç olarak ele alınmalıdır. Değişim süreçleri, sağlık sistemlerinde önemli maliyet unsurları yaratmakla birlikte, bu maliyetlerin etkili yönetimi uzun vadede verimliliği ve sürdürülebilirliği artırabileceği önemli bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda, sağlık politikaları, yönetimi ve örgütlenmesi alanındaki karar vericilerin ve profesyonellerin, değişim yönetimi ile sürece ilişkin maliyet kontrolü konularının birlikte değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Çalışmada değişim yönetimi, Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ve maliyet yönetimi birlikte değerlendirilerek literatür bilgileri ile sonuçlandırılacaktır.

1. DEĞİŞİM YÖNETİMİ

II. Dünya Savaşı sosyal bilimlerin alanının ulaştığı yeni gelişme aşaması olarak değerlendirilmektedir. Aslında sosyal grupların sosyo-psikolojik yönlerinin ölçülmesi, ekonomik, kültürel ve psikolojik gerçeği bulmanın birleşimi savaştan önceye dayanmaktadır. Ancak sosyal bilimlerde bilimsel sorunlara daha gerçekçi ve uygulanabilir yaklaşım düzeyini geliştirmek savaş ve sonrası hızlandığını belirten Kurt Lewin kalıplaşmış sosyal bilim teorilerinin toplumun ihtiyaç duyduğu yararlılık düzeyinde değişimi şeklinde gelişmesini ifade etmiştir (Lewin, 1947). Lewin bir örgütte değişimin başlaması için oluşturduğu 3 aşamalı modelde ilk aşama olan çözdürme aşamasında değişim için motivasyonun başlaması gerektiğini belirtmiştir. Modelin ikinci aşaması değişim ile yeni bilgiler ve süreçler karşısında tepki verme yolları geliştirme ve üçüncü aşaması yeniden dondurma aşamasında ise yenilik karşısında değişimin stable edilmesi ve değişimin entegrasyonun sağlanması yer almaktadır (Ürek, 2023: 214). Kotter ise değişim yönetim modelinin ilk aşamasını değişim için bir iklim yaratma ile başlamakta, ikinci aşama tüm organizasyonu değişime dâhil etme ve etkinleştirme ve üçüncü aşama değişimi uygulama ve sürdürme olarak belirtmektedir (Kotter ve Cohen, 2002). Günümüzde sürekli değişim süreci içerisinde önemli bir yere sahip olan sektörlerden biriside sağlık sektörüdür. Sağlık hizmeti kuruluşlarında elektronik sağlık kaydı gibi yeni teknolojileri benimsemek, kalite iyileştirme girişimlerini hayata geçirmek ve performans dayalı ödeme planlarını uygulamak gibi hızlı değişimlerle karşı karşıyadır. Aynı zamanda sağlık hizmetleri pazarında rekabet avantajını koruyabilme, değişimlere uyum sağlamak ve çalışanların yeni çalışma biçimlerine geçişini desteklemek için yöneticilerin güçlü bir avantaja sahip olması

gerekmektedir (Campbell, 2020). Değişim yönetimi hem bir süreçtir hem de bir üründür. Süreç, uzun vadeli bir hedef belirleyen ve istenen sonuçları elde etmek için varsayımları belirlemek ve ön koşulları belirlemek üzere ters yönde hareket eden paydaşları içermektedir. Bu süreç ortaya bir ürün çıkarmaktadır. Ortaya çıkan ürün genellikle program uygulamasından önce, sırasında ve sonrasında sürümler halinde geliştirilmektedir. Değişim yönetiminde herhangi bir program veya çalışmanın etkili kabul edilebilmesi için güvenilir, uygulanabilir ve test edilebilir olmalıdır (Adedeji vd., 2022). Değişim, örgütü ve performansını iyileştirme kararlarını bilgilendiren bilgi üretmeye dayanmaktadır. İyi kararlar örgütsel öğrenmenin bir işlevidir ve bilgi, performansı iyileştirmenin anahtarı olmaktadır. Değişim yönetimini kavramsallaştırmanın bir yolu da, ele alınan değişimin doğasını çeşitli boyutları açısından tanımlamaktır. Bu yaklaşım bir değişimin kapsamı, derinliği ve aciliyeti açısından ele alınabilmektedir. Bunlar, organizasyon içinde gerçekleştirilen faaliyetlerde belirli adım adım iyileştirmeleri hedefleyen değişiklikler olarak belirtilmektedir. Söz konusu değişimin sağlık alanında olması yapısal ve süreç alanlarındaki değişikliklerin performans artışlarıyla ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Thompson, 2010). Değişim yönetimi yaklaşım modellerinin ortak noktası değişimin tüm organizasyonu ilgilendirmesi ve etkilemesidir. Dolayısıyla özellikle sağlık alanında bir değişimden söz edebilmek için yasal süreçleri, politikaları reformları iyi değerlendirmek gerekmektedir. Değişim modelinin etkin bir biçimde kullanılması için tüm süreçleri ve değişiklikleri yönetebilecek bir rehber ekibe ihtiyaç bulunmaktadır. Bu rehber ekibin değişimi sürekli izlemesi gerekmektedir. Belirli zaman aralıklarında paydaşların değişim sürecine yönelik düşünce tahlili yapmak önemlidir. Değişim sürecinde yeni teknolojiler gibi araçları benimsemek, kullanmak ve bu teknolojilerin benimsenmesini sağlamak için iletişim oldukça önemli bir kanal olarak görülmektedir. Oluşabilecek engeller karşısında bilgi eksikliği giderilmeli olasılıklar değerlendirilmelidir. Bu süreçte hekimlerden belgelemek kaydıyla çeşitli görevler istenebilmektedir. Süreç içerisinde değişim çabasını benimseyenlere yönelik teşvik sağlanabilir. Kısa vadeli kazanımlara odaklanılarak değişim yönetiminde projenin başarılı olması yönündeki engeller kaldırılarak uzun vadeli başarı elde edilmesi önemlidir. Ortaya çıkan sonuç istenilen başarıya ulaştığında ise değişiklik kalıcı hale getirilerek sürdürülebilirliği sağlanmalıdır (Campbell, 2020; Kotter ve Cohen, 2002).

2. BİRİNCİ BASAMAK SAĞLIK HİZMETLERİ

1978 Alma-Ata Bildirgesi dâhil olmak üzere 2018 Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tarafından hazırlanan 21. yüzyılda birincil sağlık bakımına yönelik vizyonda evrensel sağlık kapsamına ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine doğru başlıklı belgede özetlendiği üzere birincil sağlık bakımı (BSB), hükümetin ve toplumun tamamını kapsayan bir sağlık yaklaşımıdır. Birinci Basamak Sağlık, evrensel sağlık kapsamının (UHC) ve sağlıkla ilgili Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesi için temel oluşturur. Birinci basamak sağlık hizmeti yaklaşımı, mümkün olduğunca erken bir aşamada, sağlık teşviki ve hastalık önlemeden tanı, tedavi, rehabilitasyon ve palyatif bakıma kadar bakım süreci boyunca ve insanların günlük ortamlarına mümkün olduğunca yakın bir şekilde, insanların ihtiyaç ve tercihlerine (hem bireyler hem de toplumlar olarak) odaklanarak, ülkelerin sağlık ve refah düzeyini ve dağıtımını eşit bir şekilde en üst düzeye çıkarmasına yardımcı olan bir sistemdir (WHO ve UNICEF, 2022). Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri evrensel sağlık kapsamına erişilmesinde katılımcı, eşitlikçi ve uygun maliyetli bir yol olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda sağlık sistemlerinin köklü değişim ve krizlere hazırlanma, bunlara yanıt verme ve bunlardan kurtulma direncinin güçlendirilmesinde de kilit rol oynamaktadır. Bu hizmetteki bütçe sağlık hizmetleri ve yatarak tedavi gibi diğer hizmetler ya da diyaliz ve antiretroviral tedavi gibi diğer özel bakımlar için kayıtlı nüfusa sağlanan hizmetlerin maliyetine bağlıdır (WHO, 2024). Birinci basamak sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulması, toplumdaki hastalık yükünün azaltılmasına katkı

sağlarken, aynı zamanda ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarının daha kaliteli sağlık hizmeti ve eğitim sunmalarına imkân tanımaktadır. Birinci basamak sağlık hizmeti sunan aile hekimliği uygulaması, başarılı bir sevk zinciri oluşturarak hastaların doğru uzmanlık alanlarına ve merkezlere yönlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durum, yüksek maliyetli ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinin daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlayarak, bu kuruluşlardaki gereksiz yoğunluğu önlemekte ve hasta mağduriyetlerini azaltmaktadır (Çiçek ve Güngörmüş, 2018: 3693). Güçlü bir birinci basamak sağlık hizmeti sistemi, toplumun sağlık gereksinimlerine daha etkin şekilde yanıt verme, sağlık hizmetlerinde eşitliği sağlama ve sağlık harcamalarını daha verimli kullanma potansiyeline sahiptir. Bu doğrultuda, tedaviye odaklanan, kesintili ve bireyleri yalnızca tüketici olarak gören bir sağlık hizmeti anlayışı yerine; sağlık ihtiyaçlarını merkeze alan, sürekli, kapsamlı, kişisel ilişkilere dayalı ve bireyleri sağlıklarının geliştirilmesinde ortak olarak kabul eden bir birinci basamak sağlık hizmeti modeli öne çıkmaktadır (Akman, 2014: 70-71).

3. DEĞİŞİM YÖNETİMİ, BİRİNCİ BASAMAK SAĞLIK HİZMETLERİ VE MALİYET YÖNETİMİ İLİŞKİSİ

Küresel ölçekte sağlık reformları, artan sağlık bakım maliyetlerine yanıt vermek ve karmaşık sağlık koşullarını yönetmek amacıyla sağlık politikası gündeminin üst sıralarında yer almaya devam etmektedir. Birçok ülke, hastane bakımının yüksek maliyetlerini azaltmak ve nüfus sağlığını ile eşitliğini iyileştirmek için birinci basamak sağlık hizmetlerine öncelik verdiği görülmektedir. Ancak bu hizmetin sunulmasının karmaşık yapısı değişimlerin uygulanmasını ve yönetilmesini zorlaştırmaktadır (Javanparast vd., 2017). Sağlık sistemi değişimleri, doğası gereği politik bir süreçtir. Bu değişimler, genellikle uygun fiyatlı ve yüksek kaliteli sağlık hizmetlerine adil ve eşit erişim sağlamak amacıyla farklı paydaşlar arasında kaynakların yeniden dağıtılmasını içerir. Değişimler, sağlık sisteminin finansman yapısı, sağlayıcı ödemeleri, yönetim, hizmet sunumu ve insan kaynakları gibi kurumsal yönlerinde kapsamlı düzenlemeler yapılmasını gerektirmektedir (WHO, 2024). Ayrıca, sağlık sistemi değişimleri, her biri farklı çıkarları olan kamu ve özel sektör, sağlık sektöründeki paydaşlar ve sağlık dışındaki aktörler arasında karmaşık katılım süreçlerini de beraberinde getirir. Bu paydaşların farklı beklentileri ve hedefleri, değişim sürecinin zorluklarını artırmaktadır. Dolayısıyla, sağlık sistemi değişimi yalnızca yapısal ve finansal değişiklikleri değil, aynı zamanda bu değişimlerin toplumsal düzeyde nasıl kabul edileceğini ve nasıl uygulanacağını da kapsayan bir dönüşüm sürecidir (WHO,2024). 2022 yılında Adedeji ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada değişim yönetimi Birincil Sağlık Merkezi'nde elektronik sağlık kaydı üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmanın hedefinde elektronik sağlık kaydı kullanılarak birincil sağlık hizmetinde iyileştirilmiş hizmet sunumu elde etmek olarak belirlenmiştir. Değişim yönetimi bileşenleri kullanılarak yapılan değerlendirme ile hem sorunları hem de elektronik sağlık kaydı uygulaması için revizyonlar sayesinde, değişiklikler erken tespit edilerek zamandan ve maliyetten tasarruf sağlanmıştır (Adedeji vd. 2022). Türkiye'de 2003 yılı itibari ile Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında ihtiyaç doğrultusunda sağlık hizmetlerinde dönüşüm ile değişim yönetiminin uygulandığı ilk alanın birinci basamak sağlık hizmetleri olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere birinci basamak sağlık hizmetleri hem hizmet alımında sağlık seviyesini arttıran hem de bu hizmet kapsamında sağlık hizmet maliyetini azaltan bir konumdadır. Yapılan araştırmada Türkiye'de birinci basamak sağlık hizmetleri, yönetim, ekonomik koşullar, insan gücü ve uygulama özellikleri açısından zayıf bulunmuştur. Sağlık Bakanlığı bütçesi içerisinde aile hekimliğine ayrılan bütçe yüksek olmasına rağmen yetersiz bulunmuş ve özellikle değişim yönetimi modeli aşamaları kapsamında ulaşılabilirlik ile kapsayıcılık puanları düşük tespit edilmiştir (Çelik vd., 2019). ABD'de yapılan bir araştırmada birincil sağlık hizmetleri hekimlerinin nüfusa oranının daha yüksek olduğu bölgeler, kısmen daha iyi önleyici bakım ve daha düşük hastane yatış oranları nedeniyle, diğer bölgelere kıyasla çok daha düşük toplam sağlık hizmeti maliyetlerine sahip olduğu belirtilmektedir (Starfield

vd.,2005). Woods ve arkadaşları (2017) tarafından Birincil Sağlık Hizmetleri alanında yapılan araştırma da bu hizmetin sunulmasında yüksek iyileştirme temelinde değişim yönetimi modelinde yetersiz personel düzeyleri ve fon bulunabilirliği, kurumsal etki entegrasyondaki zayıflıklar olarak belirlenmiştir. Ayrıca hizmet altyapısının eksikliği, personel alımı, elde tutma ve destek ve ek maliyetler de bu zorluklar içerisinde değerlendirilmiştir (Woods vd., 2017). Birincil Bakım Hasta Merkezli Bir Tıbbi Evin uygulamaları ile maliyetler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, genel olarak ayakta tedavi ve yatan hasta maliyetlerinde düşük oranda bağlantı olduğu bulunmuştur. Ancak, birden sağlık sorunları olan ve çok sayıda reçete kullanan hastalarda analiz sonucuna göre puanlarının artışı, toplam ve ayakta tedavi maliyetlerinde anlamlı düşüşler sağlamıştır. Bu durum, karmaşık ve maliyetli hastalar için maliyetleri azaltabileceğini göstermektedir. Çalışma özellikle kronik hastalıkları olan ve çok sayıda tedavi gerektiren hastalar için Birincil Bakım Hasta Merkezli Bir Tıbbi Evin uygulamasının sağlık hizmetlerini daha uygun maliyetli ve etkili hale getireceğini ifade etmektedir (Flottesmesch vd., 2011). Türkiye’de bu uygulama Birincil Sağlık Basamakları Hizmetinde değişimi Hasta Merkezli Evde Bakım sürecine ilişkin Evde Bakım Hizmetleri kapsamında evde sağlık hizmetleri olarak uygulanmaktadır. Türkiye’de ilk kez 1931 yılında mevzuatta bahsi geçen uygulama, 1963 yılında pilot bölge çalışması ile devam etmiş, 1989 yılında yıllık programlar kapsamında değerlendirmeye alınmış, 2004 yılında evde bakım hizmeti çalışanları kapsamında iş sektöründe yerini almış ve 2005 yılında yasal düzenleme ile evde sağlık hizmetleri adı altında özel sektörde uygulanmaya başlanmış olup 2010 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde ilgili kuruluşlar tarafından hizmet verilmeye başlanmıştır (Yağar, 2022: 205-206). Değişim yönetiminin uygulandığı bu süreçte evde bakım hizmetleri ile bu alanda maliyetlerin düşürülmesi, hizmetlerin işbirliği içinde verilmesi, sağlık bilgi teknolojilerinin etkin kullanımı ve hastalara hızlı bir şekilde yüksek kaliteli sağlık sonuçları sunulması hedeflendiği belirtilmektedir (TÜEB Evde Sağlık Hizmetleri Raporu, 2021). Görüldüğü üzere birincil basamak sağlık hizmetleri her diğer sağlık basamaklarında maliyet avantajı sağladığı bilinmektedir. Fakat yapılacak her değişim sürecine ilişkin oluşabilecek ek maliyetler önemlidir. Bu maliyetlere katlanılmasında sonucun olumlu olması ile aslında maliyet tasarrufu sağlanabilirken, değişimin yanlış yönetilmesi maliyeti arttıracak ve kaynak tahsisini olumsuz etkileyecektir.

SONUÇ

Sağlık sektörü yapısı gereği değişimin sıklıkla yaşanabileceği ve sıklıkla ek planlama ihtiyacı bulunan bir yapıda olmaktadır. Değişim yönetimi ile personel, hastalar, sağlık sistemleri ve fon sağlayıcılar için potansiyel kazanım ve değerleri belirlemek amacıyla genel uygulama sürecini yönelik maliyet-fayda analizi yapılması her zaman yarar sağlayacaktır (Adedeji., vd. 2022). Yapılan çalışmalar Birincil Basamak Sağlık Hizmetleri değişikliklerinin temel özelliğinin konuya ilişkin Birincil Basamak Sağlık Hizmetleri Politikalarının, yönlerinin ve yapılarının hızlı ve yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilen radikal reformlar olduğunu göstermektedir. Güçlü bir Birincil Basamak Sağlık Hizmetleri sistemlerinin sağlık sistemi maliyetlerini azaltma ve toplum sağlığını iyileştirmedeki etkinliği araştırmalarla desteklenmektedir. Bu husus sağlık politikası yapıcılarını sağlık teşviki, toplum katılımı ve sağlığın sosyal belirleyicileri konusunda kapsamlı Birincil Basamak Sağlık Hizmetlerini desteklemeye teşvik etmektedir. Yöneticilerin değişim politikalarının iyi planlanmasını, uygulanmasını ve değerlendirilmesini ve ana hedeflerine ulaşmasını sağlamak yönünde artan sağlık hizmeti talebi ve maliyetiyle başa çıkmak için Birincil Basamak Sağlık Hizmet sistemiyle başarıyla uygulanması oldukça önemlidir (Javanparast vd. 2017). Sağlık kuruluşlarında değişim sürecini yönetmek büyük önem taşır, çünkü uygun ve sistematik bir değişim yönetimi, kurumsal performansın iyileştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Sağlık hizmetleri örgütlerinde maliyet, kalite, memnuniyet ve erişim konularında artan bir denetim

altındadır. Bu örgütlerdeki performansı artırmak çoğu zaman değişim gerektirir. Dolayısıyla, değişimi etkili bir şekilde yönetmek, sağlık yöneticileri için temel bir yeterlilik haline gelmiştir (Thompson, 2010). Son yıllarda Türkiye'de birinci basamak sağlık hizmetlerinin finansman ve organizasyonunda köklü değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Ancak, bu değişimler nitelikli hizmet sunumu, koordinasyon, insan kaynakları, ulaşılabilirlik, süreklilik ve kapsamlılık açısından eksiklikler barındırmakta olup, iş gücü niteliğini artıracak ve hizmet kalitesini yükseltecek uygulamaların yaygınlaştırılması önemlidir (Akman, 2014: 78). Değişim yönetiminin, birinci basamak sağlık hizmetlerinde maliyet etkinliği sağlamak için de kritik bir sorumluluk olduğu çalışma gereğinde ifade edilebilmektedir. Sağlık yöneticilerinin, değişimin sağlık kuruluşları için neden gerekli olduğunu ve kurumsal performansı nasıl iyileştirebileceğini anlaması ve değişim yönetimi modelini iyi bir planlamayla uygulaması önemlidir. Değişim yönetimi çerçevesinde sağlık kuruluşlarının daha çevik, yenilikçi ve esnek olmaları, maliyetlerin etkin bir şekilde yönetilmesine yardımcı olacağı aşikardır. Bu, hem sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmak hem de değişen ortama uyum sağlamak için gereklidir. Sonuç olarak, yöneticilerin, sağlık hizmetlerinde maliyet etkinliğini artırmak için gerekli değişiklikleri sürekli olarak anlaması ve uygulaması hayati öneme sahiptir. Yapılan literatür taramasında, değişim yönetimi, birinci basamak sağlık hizmetleri ve maliyet kavramlarını bütünleştiren çok az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Literatürün bu konuda sınırlı olması, konuya dair yapılan araştırmaların artırılmasının yorumlama yeteneğini geliştireceğini göstermektedir. Bu nedenle, bu alandaki çalışmaların artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adedeji T, Fraser H, Scott P., (2022). Implementing Electronic Health Records in Primary Care Using the Theory of Change: Nigerian Case Study. *JMIR Med Inform*, 10(8): e33491.
- Akman, M. (2014). Türkiye'de Birinci Basamağın Gücü. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 18 (2), 70-79.
- Campbell, R.J. (2020). Change Management in Health Care. *The Health Care Manager* 39(2): p. 50-65,| DOI: 10.1097/HCM.0000000000000290.
- Çelik, M., Limnili, G., ve Güldal, A.D. (2019). Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. *The Journal of Turkish Family Physician*. 10(4): 163-172.
- Çiçek, E. ve Güngörmüş, Z. (2018). Aile Hekimliği Uygulaması ve Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Kullanımının Halk Sağlığı Açısından Önemi. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*. 4 (22), 3691-3694.
- Flottemesch, T., Fontaine, P., Asche, S. E., Solberg, L.I. (2011). Relationship of Clinic Medical Home Scores to Health Care Costs. *Journal of Ambulatory Care Management*, 34(1): p. 78-89.
- Hayran, O. (2024). Birinci Basamak ve Bütünleşik Sağlık Hizmetleri. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*. 8(1): 76-82.
- Javanparast, S., Baum, F., Freeman, T., Labonte, R., Ziersch, A.M., Kidd, M.R., Mackean, T., (2017). Lessons from Medicare Locals for Primary Health Networks. *The Medical Journal of Australia (MJA)*, 207 (2), 54-55.
- Kotter J, and Cohen D. (2002). *The Heart of Change: Real Life Stories of How People Change Their Organization*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

- Lewin, K. (1947). Frontiers in Group Dynamics: Concept, Method and Reality in Social Science; Social Equilibria and Social Change. *Human Relations*, 1(1), 5-41. <https://doi.org/10.1177/001872674700100103>.
- Starfield, B., Shi, L., and Macinko, J. (2005). Contribution of Primary Care to Health Systems and Health. *The Milbankquarterly*, 83 (3), 457-502.
- Thompson, J. (2010). Understanding and Managing Organizational Change Implications for Public Health Management. *Journal of Public Health Management and Practice* 16(2):p 167-173.
- TÜEB (2021). Evde Sağlık Hizmetleri Raporu. Türkiye Halk Sağlığı ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü, İstanbul.
- Ürek, D.(2023). *Değişim Yönetimi*. Sağlık Yönetimi: Güncel Konular ve Pratik Bilgiler Ed. Sema Dökme Yağar ve Fedayi Yağar, p.201-226. Eğitim Yayınevi.
- Varol, S., ve Ağırbaş, İ., (2005). Birinci Basamak Sağlık Kurumlarında Maliyet Analizi ve Dr. Sabiha Uzun Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezi'nde Bir Uygulama. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(2).
- Woods, C., Carlisle, K., Larkins, S., Thompson, S.C., Tsey, K., Matthews, V., ve Bailie, R. (2017). Exploring Systems That Support Good Clinical Care in Indigenous Primary Health-care Services: A Retrospective Analysis of Longitudinal Systems Assessment Tool Data from High-Improving Services. *Frontiers in Public Health*, 5. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2017.00045>.
- World Health Organization & United Nations Children's Fund (UNICEF), (2022). *Primary health care measurement framework and indicators: monitoring health systems through a primary health care lens*. Health Services Performance Assessment (HSA), Special Programme on Primary Health Care (PHC), 48, ISBN: 978 92 4 004421 0.
- WHO (2024). Political economy analysis of primary health care-oriented reforms: a case study on New Zealand. 38, ISBN: 9789240102705.
- Yağar, F. (2022). Türkiye'de Evde Bakım Hizmetlerine İlişkin Hasta Beklentilerinin Doküman Analizi Yöntemi İle İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 48, 203-214.